

Araştırma Makalesi □ Research Article

Paved And Ottoman Egyptian Issue

Kavalalı Ve Osmanlı Mısır Meselesi

Fatma KARABACAK¹

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 10 June 2021

Received in revised: 5 January 2022

Accepted: 21 February 2022

Keywords:

Ottoman Empire

Tanzimat Edict

Mehmet Ali Pasha

ABSTRACT

The Ottoman Empire, after the 17th second formation, lived in the II. After the Vienna defeat, the negative reactions of the Janissary Corps started to cause negative reactions. Due to the changes created by the French Revolution in Europe, it lacks these developments. The Ottomans will start reading Europe for information about Europe that will be obtained from the people who will benefit from this tool and service. European states, this case is the subject of examination in terms of review issues on the Ottoman Empire. 19. In an event that emerged with the thought of the Ottoman Empire's departure in the USA at a time, as the center of the trend, Napoleon Bopartin's Egypt expedition took place as a result of the Egyptian expedition, Kavalalı Mehmet Ali Ali Pasha and ambitious. As a result, the Ottoman and Kavalalı Mehmet Ali Pasha problem, the 1833 Treaty of Kütahya (1433), the Treaty of Hünkâr İskelesi (8 1833), the Treaty of Balta Limani (16 August 1838), London (15) with the inclusion of European states as Ottoman internal affairs. July 1840) The Ottoman-Egyptian internal problem was settled as an external problem. These births, on the other hand, started a congenital reign process from father to child in Egypt. The Egyptian community continued for a long time as a privileged state.

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru tarihi: 10 Haziran 2021

Düzeltilme tarihi: 5 Ocak 2022

Kabul tarihi: 21 Şubat 2022

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı İmparatorluğu

Tanzimat Dönemi

Mehmet Ali Paşa

ÖZ

Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaşadığı II. Viyana hezimetinin ardından, Yeniçeri Ocağı'nın tutum ve davranışları, çıkan isyanlar gibi sebeplerle iç kırıma yaşamaya başlamıştır. Bu kırılmalardan bağımsız olarak Avrupa'da da Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu değişimler mevcuttur. Osmanlı Devleti de bu değişim ve gelişmelerden etkilenmiştir ve bunun sonucunda Avrupa'yı yakından takip etmeye, anlamaya ve hatta ilerleyen süreçlerde, Avrupa'yı örnek almaya başlamıştır. Avrupa Devletleri, bu süreçte, Osmanlı Devleti üzerinde uygulamak istediği hususları yürürlüğe koymuştur. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin, merkezileşmeye çalıştığı bir dönemde, milliyetçilik düşüncesiyle çıkan isyanlar ve Napoleon Bonapartın gerçekleştirdiği Mısır seferi sonucunda tarih sahnesinde yerini alan güçlü ve hırslı Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorunu da vuku bulmuştur. Neticede Osmanlı ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa sorunu, Osmanlı iç işlerine müdahil olarak Avrupalı devletlerinin de dahil olmasıyla, girişilen ilişkiler sonucunda Kütahya Antlaşması (14 Mayıs 1833), Hünkâr İskelesi Antlaşması (8 Temmuz 1833), Balta Limanı Antlaşması (16 Ağustos 1838), Londra Konferansı (15 Temmuz 1840) gibi önemli antlaşmalar imzalanarak Osmanlı-Mısır iç sorunu, bir dış sorun olarak halledilmiştir. Bu antlaşmalar sonucunda ise, Mısır eyaletinde, babadan oğula geçmeye başlayan bir saltanat süreci başlamıştır. Mısır eyaleti imtiyazlı bir eyalet olarak uzun bir süre varlığını devam ettirmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, fatmag733@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9737-8768

GİRİŞ

Osmanlı Devleti bütün dünyaya hükmedebilen bir imparatorlukken, savaşlarda aldığı yenilgiler, İstanbul içerisindeki ve eyaletlerde çıkan isyanlar, bozulan ordu ve yeniçerilerin başkaldırması sonucunda içerisine girdiği buhran dönemi ile birlikte, bu buhranlı süreçleri aşabilmek adına, Batılı büyük devletleri ve onların yenileşme hareketlerini izlemeye ve hatta örnek almaya başladıkları bir süreç içerisine girmişlerdir. Avrupalı devletlerin bir şekilde Osmanlı'yı, içerisine soktukları bu durum dolayısıyla, yine onların ürettikleri çözüm yolu ile oluşabilecek kargaşa ortamını engellenebileceklerini, öngörmüşlerdir. Osmanlı Devleti, bu öngörme ile ilk olarak, Avrupa medeniyetinin, konum itibari ile ileride olduğunu ifade ederek; Avrupa medeniyeti ve Avrupa'nın hukuk sisteminin, örnek alınması yoluyla bu buhranlı durumdan çıkabilecekleri fikri ortaya atılmıştır (Karal, 2003:298). Bu fikir neticesiyle, Osmanlı Devleti çeşitli kurum ve müesseselerinde yenileşme ve olgunlaşma ile birlikte, Avrupa sistemleri ve gelişmeleri Osmanlı bünyesinde de kendisini göstermeye başlamıştır. Özellikle Osmanlı kurum ve müesseselerindeki bu yenileşme hareketleri, II. Mahmut döneminde kendisini göstermeye, iyice belirgin bir hal almaya başlamıştır. II. Mahmut'un, III. Selim'in başlatmış olduğu, bir nevi miras olarak bıraktığı modernleşme ve yenileşme olgusunu devralıp, geliştirip, hızlı bir şekilde devam ettirdiği görülmektedir (Karal, 2003:299).

Osmanlı Devleti kendi iç sorunları, taht kavgaları, bozulan ekonomi, henüz benimsenmeyen yenilik ve değişiklikler ile birlikte belirli iç kırılmalar ile uğraşırken, ayrı bir sorun olarak, Avrupa'da meydana gelen, Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu, bütün dünyayı sarsan değişimlerle de mücadele vermekteydi. Osmanlı Devleti de bu değişim ve gelişmelerden, çok uluslu bir yapıya sahip imparatorluk olarak, tabii surette etkilenmişlerdir. İmparatorluk içerisindeki uzun bir süre devam eden cihan hâkimiyeti ve ordusuna hayran olunan Büyük Osmanlı imajı, zamanla kaybedilmiştir. 17. yüzyılın başlarından itibaren, çoğalan yenilgiler, ordu içerisinde çıkan kargaşa durumları, taht kavgaları, gibi sorunlar bağlamında artık, ileri gelen devlet adamları, bu sorunların ve problemlerin teşhisinde kayıtsız kalamayarak uzun soluklu çözümler arama içerisine girmeye başlamışlardır. İleri gelen devlet erkani da Batı teknik ve yeniliğini yakından öğrenmeye, anlamaya ve hatta ilerleyen süreçlerde bizzat uygulamaya koymanın elzem olduğuna kanaat getirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğundaki batının etkisi artık açık, Tanzimat döneminde görülmeye başlanmıştır. Tabidir ki bu hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan, batının etkisinin, Tanzimat'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na ne gibi sorunlarla ve ne gibi devirlerden geçerek geldiğini bilmek hürriyet, batılılaşma kavramını anlamamıza yardımcı olacak terimlerdir. Tanzimat'a giden süreçte yaşananları, Fransız Devrimi'nin getirdiği, bütün dünyayı etkileyen Milliyetçilik ve Cumhuriyetçilik gibi yenileşme hareketleri Osmanlı toplumunun içinde yaşayan gayrimüslimleri de etkileyince, Osmanlı toplum yapısı içerisinde bozulmalar başkaldırmalar görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla yenileşme çalışmaları da hız kazanmıştır. III. Selim'in Nizam-ı Cedid adındaki yenileşme ve düzen çalışmaları ile artık yenileşme çalışmaları somutlaşmaya geçtiği görülmektedir. III. Selim'den sonra yerine bir diğer modernleşme yanlısı padişah gelerek birçok alanda ıslahat çabalarına girişerek, bozulan toplumsal düzene şekil vermeye çalışmıştır. Bu kapsamda padişah II. Mahmut'ta hem orduda hem sosyal yaşam üzerine yenilikler ve ıslahatlar yapmaya girişerek, Osmanlı ülkesini kalkındırmaya ve modernleştirmeye çalışmıştır. İlk iş olarak da Osmanlı'nın son zamanlarında içerisindeki bozulma ve isyanların görüldüğü ve miadını doldurduğunu düşündüğü Yeniçeri Ocağını kaldırmıştır, yerine "Asakir-i Mansur-i Muhammedîyye" adıyla bir ordu kurmuştur. Kurulan bu ordunun talim, terbiye ve disiplinine çok önem verilmiş ve Mühendishane-i Bahri-i Hümayun kurulmuş, Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane açılmıştır. II. Mahmut döneminin bu yenileşme çalışmaları yanında bir diğer önemli olan olayı ise ayanlara bir takım siyasi haklar tanımış olduğu, 1808 'Senedi İttifak' olayıdır (Berkes, 2002:137). Bu senetle padişah, ayanların varlığını resmen tanımak durumunda kalmıştır. Bu yenileşme çalışmaları yanında, Osmanlı içerisindeki çeşitli etnik gruplarda, Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu milliyetçilik, bağımsızlık olgusundan diğer çok uluslu devletler gibi etkilenip, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de milliyetçilik, hürriyet gibi kavramların yer bulmasına ve bu bağlamda çeşitli

isyanların çıkmasına zemin hazırlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu kurulduğu günden beri çeşitli ırk, din, dil ve kültürden oluşan çok uluslu bir yapıya sahip olan bir toplum konumundadır. Çok uluslu bir toplum olduğundan dolayı milliyetçilik ve bağımsızlık düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğunu da olumsuz şekilde etkilemiştir. 19. yüzyıl, İmparatorluğunun kendi içerisindeki, yenilgiler, buhranlar yüzünden, zor zamanlar geçirmekte iken bağımsızlık isyanlarının çıkmasına, ortam daha mümkün gözükmekteydi. İmparatorluk içerisinde ilk çıkan isyanlar, Balkan eyaletlerinde, Sırbistan, ardından, Rusya ve Fransa'nın destekleri ile Mora'da ve Girit'te meydana (Şimşir, 1976) gelmiştir. Çıkan bu isyanlarda Avrupalı devletlerinin kendi menfaat ve çıkarlarını gözeterek, ezeli düşmanları Osmanlı'ya karşı gayrimüslim unsurları, kışkırtma çalışmaları yaptıkları görülmüştür.

II. Mahmut ve Devlet Erkan'ının Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki savaşlar ve isyanlar ile uğraşırken, önemli eyaletlerden birisi olan Mısır'da da yerel güçlerle atanan valiler arasında geçimsizlikler ve hâkimiyet mücadeleleri görülmektedir. Mısır Eyaleti hem Akdeniz hem Kızıldeniz'e kıyısı olan, su kaynaklarına hâkim coğrafyası ve bu coğrafyasından kaynaklı Anadolu, Asya ve Avrupa ticareti için önemli bir ticaret noktası olduğu için herkesi cezbetmektedir. Mısır Eyaleti'nin büyümesi ve gelişmesi, bulunduğu konum itibarıyla, paralel bir şekilde ilerlemektedir. Mısır Eyaleti üzerindeki, liderlik hükümlerlik mücadeleleri de bu stratejik konumundan dolayı vuku bulmaktadır. Osmanlı padişahları 16.yüzyıldan beri bu eyaletin önemini anlamış durumda bulduklarından, Mısır'ı Memluklerin ellerinden koparıp almışlardır. Osmanlı hem bu önemli eyalete hem de halifelğe sahip konuma gelmişlerdir. Zaman zaman Osmanlı sadrazamları arasında da Mısır idaresi üzerinde kendi hâkimiyetlerini kurmaya çalıştıkları görülmüş olsa da başarılı olamamışlardır. Osmanlı Devleti, Mısır'a hâkim olduktan sonra ise diğer eyaletlerde olduğu gibi burayı da merkezden atadığı valilerle ve orada bulunan yerel yöneticilerle beraber karma bir yönetim şekli izleyerek "salyaneli" bir eyalet¹ şeklinde vergisini almayı sürdürmüşlerdir. Mısır, Osmanlı'nın himayesinde iken Avrupalı kesimin gözü halen, Mısır toprakları üzerinde dolanmaktadır. Nitekim Fransızlara göre "Mısır'a hâkim olan Avrupalı, Hindistan'a da hâkim olur" düşüncesi hâlâ belleklerinde yer almaktadır. Bu düşünce Fransa'yı, Mısır üzerine sefere çıkmaya itici güç haline getirmiştir. Osmanlı Devleti, o zamanlarda, kendi iç sorun ve modernleşme çalışmaları ile uğraşırken bunu fırsat bilen Napoleon, Mısır'ı işgal etmiş durumdaydı. (Karal, 2003:112). Burada Osmanlılarla birlikte, Mısır Eyaleti üzerinde gözü olan bir diğer devlet olan İngilizlerle, Osmanlılar mecburi olarak, Fransız kuvvetlerine karşı ittifak yaptılar. Mısır'ı Fransızlardan kurtarmak için hızlı bir şekilde ordu tertip ettiler. Toplanan bu orduya ilerleyen süreçte ise Mısır'ın hâkimi olacak Kavalalı Mehmet Ali Paşa da katılmıştır. Mısır'ı işgal eden Fransız askerlerine karşı, Kavala'dan yardım için yola çıkan 300 asker içerisinde bulunan, Mehmet Ali'nin Mısır topraklarına geliş tarihi 8 Mart 1801'dir. Bu işgal Napoleon'un umduğu gibi gitmemiştir. Suriye seferi ve Akka'daki yenilgisinden sonra, Mısır'ı, Komutan General Kléber'e bırakarak Fransa'ya gitmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devletindeki durum ise Fransız kuvvetlerine karşı aynı sene içerisinde kazandığı başarılarından dolayı, Mısır Valisi Hüsrev Paşa, Mehmet Ali'yi binbaşılığa yükseltmiştir. Mehmet Ali Paşa, kısa bir süre sonra ise Mısır'daki Osmanlı kuvvetlerinin esasını oluşturan Arnavut birliklerinin, ikinci kumandanı konumuna gelmeyi başarmıştır (Kutluoğlu, 2002:62). Napoleon'un bu işgali Osmanlı için kötü bir durum olsa da Mehmet Ali Paşa için öyle olmamıştır. Mehmet Ali Paşa için bu süreç, Mısır'daki iktidarı için aradığı fırsatı sağlamak demektir. Mısır'a yönelik yapılan Fransız işgali vali olmasına zemin hazırlamış olsa da bu işgal Mısır eyaleti için birçok olumsuzluklarda geçirmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, nitekim Fransızlarla mücadele ederken hem Osmanlı hem de Fransa'nın savaş yeteneğini doğrudan doğruya görme fırsatına erişmiş ve aynı zamanda bu iki askeri gücün arasında bir karşılaştırma yapma imkânı bulmuştur (Çetin, 1998:29-30). Geçen iki yıl içinde Mısır halkının, askeri kuvvetini, politik durumunu kavramış ve tanımıştır. Savaştan sonra ise hiç vakit kaybetmeden gözüne Mısır Eyaleti'nin Hükümlerliğini koyarak, Memluk beyleri ile savaşa girişmiş ve bu güç savaşını kazanarak Mısır

¹Salyane: Osmanlıda bazı eyaletlerden yılda bir kez toplanan ve başkent İstanbul'a gönderilen vergiye verilen addır.

idaresini eline geçirmiştir. 1805 yılında otuz beş yaşında iken Osmanlı İmparatorluğunun, en zengin eyaletlerinden birinin, Mısır'ın, meşru valisi olmuştur. Osmanlı Devleti de bu duruma karşı pek istekli olmasa da Kavalalı Mehmet Ali'ye Paşa unvanı verip, Mısır'a vali olarak tayin etmişlerdir (Kocaoğlu ve Bilig, 1997:62). 9 Temmuz 1805 tarihli atama fermanını aldıktan sonra ise Mehmet Ali'nin konumu bir anda anlamlı bir biçimde güçlenmiştir. Her ne kadar Kahire halkı tarafından Hurşit'in yerine geçecek kişi olarak tercih edilmiş olsa da hiçbir halk desteğinin, sultanın desteğinin yanında, sultanın fermanının sağladığı meşrutiyetle boy ölçüşmesi mümkün gözükmemektedir. Mehmet Ali, Peygamber soyundan geldiğini iddia edebilecek bir şerif olmadığı gibi, Mısır'ı kılıç zoruyla, savaşarak kazanmış bir gazi de olmadığından hiçbir mali kaynağı olmayan orta sınıf mütevazı bir aileden gelmektedir. Her şeyden önce Mısır'ın yabancıları durumundadır. Mısır'a yönelik yapılan Fransız işgali Mehmet Ali'nin vali olmasına zemin hazırlamış olsa da bu işgal Mısır eyaleti için birçok olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Mehmet Ali Paşa, okuma yazma da bilmediğini düşündüğümüzde, Mehmet Ali'nin Mısır Valisi olarak tek meşrutiyet kaynağı, padişahın merkezden gönderdiği tayin fermanı olarak gözükmemektedir. Lakin bu fermanı da sultan gönülsüzce yayınlamıştır. Nitekim bundan önceki valilerin Mısır yönetiminde başarısız olduklarını gördükleri için, Mehmet Ali Paşa'nın da öyle olacağını düşünüldüğünden, ferman gönülsüzce yayınlanmıştır. Mısır önemli bir eyalet olduğu için aslında buraya yabancı bir vali tayin etmek İstanbul için sakıncalı bir durumdur. Mehmet Ali'nin Mısır'a vali olarak atanması bir fermanla olduğu gibi yine bir fermanla alınması an meselesi olabilirdi. Mehmet Ali Paşa da bunun idrakini yapabilecek kadar zeki ve akıllı bir yapıdaydı. Mehmet Ali de içten içe valiliğinin ne kadar süreceğini merak etmekteydi, bu süreçten sonra ise Mehmet Ali eline padişah fermanını almasıyla birlikte sistematik bir şekilde, ilk iş olarak yerel rakiplerinden kurtulma yollarına girişmiştir (Uçarol, 1995:168). Rakiplerini ne kadar çabuk temizlerse, kendi iktidarını o kadar hızlı sağlamlaştırabileceğini düşünmektedir. Kavalalı doğal yapısı icabı uyanıklığını, zekasını kullanarak rakiplerinin kendisi aleyhine, aralarında bir koalisyon oluşturma yönündeki her çabasını boşa çıkartmayı başarmıştır. Napoleon'un Mısır seferi düşünüldüğünde, olumsuz bir yapıda gibi dursa da Mehmet Ali Paşa için, Mısır'a gelmesine ve aynı zamanda Mısır'da yükselmesine vesile olduğu için bir dönüm noktasıdır. (Altundağ, 1983). Mısır'ın işgalinden, sonra Osmanlı Devleti'nin, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı vali olarak atamasıyla beraber, Mısır'da yeni bir dönem başlamış bulunmaktadır. Mehmet Ali Paşa bu süreçten sonra, müttefiki Tahir Paşa suikastından sağ kurtulmuş ve peş peşe gelip giden ve hiçbiri de bu önemli vilayette İstanbul'a hükmünü geçirmeyi başaramayan, üç vali görmüş ve onları bertaraf etmeyi başarmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın konumu Mısır'da gün geçtikçe güçlendirmiştir. Mısır halkının da gün geçtikçe gönlünü kazanmaya ve desteğini elde etmeyi başarmış bir vali konumuna yükselmiştir. (Kutluoğlu, 62). Zekâsı ve çevirdiği entrikalarla, Mısır'da rakip olabilecek bütün üst düzey paşa ve komutanları Hüsrev, Tahir, sonrasında gelen Ali ve Hurşit Paşaları da bertaraf ederek Mehmet Ali Paşa, Mısır idaresini tek başına eline alma yolunda emin adımlarla ilerlemiştir. (Çolak, 18). Kavalalı Mehmet Ali Paşa, bu zaman zarfında önemli komutanları bertaraf ettikten sonra, Arnavut birliklerin sadakati ile ulemanın ve Kahire tüccarlarının güvenini kazanarak şehir halkının gönlünü fethetmiştir.

Mısır Eyaleti üzerinde farklı emelleri olan birçok kesim tarafından Fransızlar, İngilizler, Memlukler, Bedeviler, Yeniçeriler, Arnavutların bitmek bilmeyen mücadele ve sonu gelmez kavgaları ve işgalleri yüzünden eyalet perişan bir duruma gelmiştir. Bütün bu olaylara, işgallere boy gösterilerine rağmen yalnızca dört yıl içerisinde Kavalalı Mehmet Ali Paşa, kendisini herkesin gıpta ile baktığı imrendiği bir konumda bulmuştur. Mısır valiliğine atandıktan sonra kendisinden önceki gelen valiler gibi ilk zamanlar zor durumda kalmıştır. Mehmet Ali Paşa o valiler gibi olmamış zekasıyla, eyaleti geliştirip değiştirmiştir. Öncelikle eskiden beri süregelen kargaşalıkları ortadan kaldırmaya çalışmış, kendisine rakip ve ayak bağı olabilecek kimse olsun istememiş bunun için kararlı sert tutumlar sergilemiştir (Uçarol, 1995:198). Mehmet Ali Paşa, ilk iş olarak Mısır'daki Kölemen beyleri ile mücadeleye girişmiş ve 1 Mart 1811 tarihinde Mısır'daki bütün Kölemen beylerini bertaraf ederek ortadan kaldırıp Mısır'a tamamen hâkim olmuştur (Altundağ, 1983:35). Halk ulema birçok kötü yönetim ve yapılan eziyetler sebepleriyle hiçbir zaman Memluklerle uzlaşmamış, şehrin önde gelen tüccarları Kahire halkını yeni paşanın politikalarına karşı harekete geçirememiş, Arnavutlar da her zaman herkesin

sevmediği nefret ettiği kesim olmuşlardır. Mehmet Ali Paşa bu yerel güçleri teker teker zayıflatıp yok etmiştir. İktidarını canlandırmak niyetiyle Arnavut birliklerini Memlukler üzerine yollamıştır. Böylelikle Memlukleri zayıflatmış Arnavutların enerjilerini tüketmiş durumdadır. Mısır Eyaleti üzerinde bir diğer güç olan Vahhabilere karşı yürütülen savaşı fırsat bilerek Arnavutları Arabistan'a yollamış ve orada telef olmalarına sebep olmuştur. Mehmet Ali hiçbir yerel gücü doğrudan karşısına almamıştır. Kölemen beylerini saf dışı bıraktıktan sonra Mısır'daki bir diğer sorun, Vahhabilerle mücadeleye girişmiştir. Nitekim Mehmet Ali'nin on yedisi erkek, on üçü de kız olmak üzere otuz çocuğu olmuştur. Bu kalabalık aileden sadece üç kız, Tevhide, Nazlı, Zeynep ve yedi erkek, İbrahim, Tosun, İsmail, Said, Hüseyin, Abdülhalim ve Mehmet Ali çocuk yaşta ölümden kurtulup yetişebilecektir. Mehmet Ali'nin erkek evlatlarından özellikle İbrahim, Tosun ve İsmail sonradan Mısır'da oldukça şöhret kazanmışlardır (Eren, 2014). Nitekim Mehmet Ali Paşa, oğulları İbrahim ve Tosun Paşa'yı Vahhabiler üzerine sefere yollamıştır (Karal, 2003:53). Tosun ve İbrahim Paşalar ilk başlarda Vahhabileri kontrol altına almakta zorlanmış olsalar da İbrahim Paşa, 1819'da Necit'i işgal ederek, Necit Sultanı Abdullah'ı esir alarak İstanbul'a göndermiştir. Diğer Vahhabi liderleri de Mısır'a getirilmiştir. Sonuç olarak Mehmet Ali Paşa, Vahhabilere karşı da büyük bir zafer kazanmıştır (Ortaylı, 2006:53). Bu başarılar, sonucunda Mehmet Ali Paşa bütün İslam âleminde büyük bir şöhret sahibi olarak Mısır halkı için kurtarıcı olmuştur. Hicaz'ın idaresi İbrahim Paşa'nın eline geçmiş ve bundan sonra da Mehmet Ali Paşa'nın nüfuzu bütün Arabistan'a yayılarak Paşa'ya halk arasında da derin bir sevgi ve saygı belirmeye başlamış duruma gelmiştir (Bilinir, 2012:89).

Osmanlı İmparatorluğu gelişip modernleşmeye gayret ederken, Kavalalı Mehmet Paşa ve Mısır Eyaleti ise bu modernleşmeye daha kolay ve çabuk adapte olduğu görülmektedir. Nitekim Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır'da 19. yüzyılın ilk evresinde gerçekleştirdiği çalışmalar neticesinde, Mısır'da "Modern Mısır'ın Kurucusu" olarak anılmıştır (Fahmy, 2010:12). Mısır Eyaletinde çok büyük işler yapan Mehmet Ali Paşa, iktisadi, askeri ve ekonomik bakımdan ülkenin durumunu boydan boya tamamen değiştirmiştir (Bağçeçi, 2014). Mehmet Ali Paşa'nın en önemli reformu ise modern bir ordu kurmak olmuştur. Ordusuz bir devlet olamayacağı gibi ordusuz bir eyalette olamaz diye düşünmektedir. Mehmet Ali Paşa, Mısır'daki iktidarını korumak ve daha sağlam bir hale getirebilmek için doğrudan kendisine bağlı düzenli bir orduya ihtiyaç duymuştur (Özkoç, 2013). Bu ordunun oluşturulması için Fransa'dan getirdiği uzmanlardan yararlanmışır (Savaş, 7). Asker temini için öncelikle Sudan'dan faydalanmışsa da bu askerlerden başarılı bir sonuç alamadığı için ardından, Mısırlı köylülerden asker temin ederek hedeflerine ulaşmıştır (Fahmy, 2020). Kavalalı, bu kurduğu ordunun eğitimi için Süvari, Mızıka, Topçuluk, Piyade ve Denizcilik okulları açtırmış, hatta Paris'te Fransız Harbiye Nezareti idaresinde bir Mısır okulu kurdurmuştur (Ergün, 2015). Mehmet Ali Paşa'nın bir diğer icraatı ise, 1828 yılında Mısır'ın ilk resmî gazetesi Arapça ve Farsça olarak basılmaya başlanan "Vakayı-i Mısıriyye" olmuştur (Kutluoğlu, 2005). Mehmet Ali Paşa, görüldüğü üzere hem askeri hem diğer pek çok alanda Mısır'ı kalkındırmayı başarmıştır. Osmanlı'nın henüz bu derece bir modernleşme ve çağdaşlaşma sağlayamadığı bir süreçte Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bu denli işler başarması hem İslam dünyasında hem de Hristiyan dünyasında büyük bir yankı yanında ilgi, merak ve hayranlık da uyandırmış duruma gelmiştir (Karal, 2003:128). Kavalalı'ya bu hayranlık ve ilgi sadece kurduğu modern ordusuyla ilgili olmayıp, Mısır'da yaptığı birçok bayındırlık ziraat, ticaret, çalışmalarıyla da âdeta Mısır'a altın çağını yaşatıp hayranlığa muktedir olmuştur. Mısır hazinesi de tarım ticaret ve vergi gelirleriyle sonuna kadar dolu bir vaziyete gelmiştir.

Fransızların geri çekilmesinin ardından Mısır'ın tanık olduğu sonu gelmez tahripkâr çatışmalar boyunca, Kavalalı Mehmet Paşa da gördüğümüz o kendi yasalarını kendisi koyan tez canlı ve pervasız genç adam olmaktan çıkmıştır. Aksine şimdilerde kendisiyle çatışan taraflara hiçbir kişisel çıkarı olmayan, çatışmaları çözmek ve işleri yoluna koymak isteyen dışarıdan biri olarak tanıtılmaktadır. Kahire halkının ulemanın tüccarların ve eşrafın artık kangrene dönmüş bu uzun süreli çatışmaları çözmesi ve çoktan beri süregiden politik adalete son vermesi için ona başvurmasının nedeni de işte bu arbuluculuk hasletidir. Mehmet Ali Paşa, valiliği sürecinde kendisini adeta yeniden keşfedip yaratmıştır. Nitekim o zamana kadar insanlar üzerinde uyandırdığı kaba, dağ kabadayısı izleniminden

kurtulmaya karar vererek, tüm müttefiklerinin güvenini kazanabilen düşmanlarında saygı uyandıran (Altundağ, 1983:28) ve yandaşlarından itaat bekleyebilen gerçek bir devlet adamı rolünü benimsemiştir. Mehmet Ali Paşa'nın içerdeki rakiplerini bertaraf etmiş olsa da Paşa'yı Mısır'da istemeyen ve kendisini silmeye çalışan dış tehditlerde olmuştur. Kavalalı bu dış tehditlerle de uğraşıp kendi lehine çevirmede başarılı olmuştur.

Mehmet Ali Paşa, Memluklerle uğraştığı sırada İngilizlerin İskenderiye'ye ulaştığı haberini alınca derhal Memluklere iş birliği teklif ederek İngiliz askerlerini, Kahire Kalesi'nde kısırtarak İngilizlerle müzakereler yapmışlardır. Nitekim son düşman askeri de 1807 de İskenderiye'den ayrılınca (Altundağ, 1983:25) kazanılan bu zaferi, Mehmet Ali Paşa, İstanbul'a bildirerek kazandığı her zaferin hükümdar adına olduğunu belirterek sultanın gönlünü fethetmeyi başarır. İngilizlerin Mısır'ı terk etmesinden sonraki süreçte Mehmet Ali Paşa, uzun vadeli idari ve iktisadi reformlara girişmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, merkezi ekonomik sistem üzerinde ve arazi sistemi üzerinde olan kontrolünü arttırmış ve iktidarının önünde bir tehlike olarak gördüğü ulemanın gücünü ve vakıf arazilerini vergiye tabi tutarak büyük ölçüde güçlerini kırmıştır. Mehmet Ali Paşa, bu savaşı kazandığı erzaklarını, ganimetlerini hazineye aktararak ekonomide tekel uygulamasına geçerek o zamana kadar, Mısır'da görülmemiş hem içte hem dışta ticareti tekelleştirmiştir. Vergi gelirlerinde düzenlemeye giderek iltizam sistemini kaldırmıştır. Nitekim böylelikle vergi toplamada aracı olan mültezimleri de kaldırarak, kendisine yeni rakip olabileceğini düşündüğü kişileri de ortadan kaldırmıştır (Hourani, 81). Mehmet Ali Paşa, cami ve vakıfların vergiden muaf tutulma anlayışını da kaldırarak, kendisine muhalif olabilecek bütün unsurları teker teker kaldırmayı başarmıştır. Nitekim bu hadise, Mehmet Ali Paşa'nın iktidarının sağlamlığı için gerekli bir durumdur. Kavalalı, ekonomik bağımsızlığı düşen halkın siyasette de etkisiz kalacağını düşündüğü için bu tarz uygulamalara girişmiştir. Mehmet Ali Paşa, Mısır Eyaletinin ekonomisini daha da canlanması için yeni sulama kanalları inşa ettirmiştir. Ekonomi ne kadar sağlam olursa, hazine o kadar dolacak ve iktidarını daha da sağlamlaştırmış durumda olacağını düşünmüştür. Bütün bu reformları gerçekleştirirken hem modernleşmiş hem de ülkenin gelirlerini ziyadesiyle arttırmıştır. Mısır Eyaletinde, pamuk tarımı yapılmaya başlanmış ve zamanla pamuk tarımı, Mısır ekonomisini zirveye taşıyarak, Mısır'ın en önemli gelir kaynağı olma yolunda yerini almıştır. Mehmet Ali Paşa'nın açtığı yeni su kanalları, pamuk ve birçok suya ihtiyaç duyarak yetişen, tarım ürünlerinin artmasına ve gelirinin hızla çoğalmasına yol açmıştır. Tarımı yapılan pamuğun ise ticaretine başlanmış, Avrupa'ya ihraç edilmesi sürecine gelinmiştir. Pamuk tarımı ve ticareti Mısır'da pamuk sanayisinin de gelişmesine yeni fabrikaların açılmasına neden olmuştur. Böylelikle Avrupalı devletlerle etkileşim daha da hızlanarak ekonomik gelişim üst düzeye taşınmıştır. Ticareti, daha da geliştirmek için, İskenderiye'yi Nil Nehri'ne bağlayacak olan "Mahmudiye" Kanalı'nın inşasına girişilmiştir. 1820 yılında inşası tamamlanan kanala İstanbul'u ve padişahı hoş tutmak amacıyla padişahın isminden ilham alarak "Mahmudiye" adı verilmiştir. Yapılan bu değişim ve buna bağlı gerçekleşen gelişimler, Mısır ekonomik hayatında büyük değişimlere yol açmıştır. Mehmet Ali Paşa, zamanla yaptığı bu reform ve sanayinin meyvesini almaya başlayarak, Mısır ve çevre bölgelerle ticaret yapmaya girişerek, ihraç ağını gün geçtikçe daha da geliştirmiştir. Mehmet Ali Paşa, bu tarım ticareti yanında, oluşturduğu modern ordunun silah ihtiyacını karşılamak amacıyla bir silah fabrikası açtırmıştır. Mehmet Ali Paşa, bu silah fabrikalarında Avrupalı devletlerin, silah teknolojilerinden faydalanma yoluna giderek, yurt dışına öğrenci bile göndermiştir. Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkelere giden öğrenciler, gerekli bilgi, beceri ve teknolojiyi öğrenerek 1831 yılından itibaren, ülkelere dönmeye başlamışlardır. (Ergün, 2015). Yurt dışından dönen bu öğrencilerin bilgileriyle, mühendislik, denizcilik, ordu gibi alanlarda yenilikler yapılmıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Napoleon'un Mısır'ı işgali sırasında hem Osmanlı'yı hem de Avrupalı medeniyetlerin (Fahmy, 2010) ordu düzenine dikkat ederek, bu ticaret ve tarım gelişmeleri yanında kendi ordusunda da modernleşmeye yenileşmeye gitmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın düzenli orduya geçişini, orduda yenileşme çalışmalarını tetikleyen önemli bir gelişme ise 1815'te Arnavut askerlerinin çıkardığı isyan olmuştur. Arnavut askerleri, maaşlarının geç ödenmesini protesto ediyorlar ve eve dönme talepleriyle Kahire sokaklarında isyan çıkartmışlardır. Nitekim bu başkaldırı hareketleri de Mehmet Ali'yi düzenli bir ordu kurmaya itici güç olmuştur. Böylelikle Mısır, düzenli bir ordu kurma

tasarısını başarıyla gerçekleştiren ilk Osmanlı eyaleti olmuştur. Düzenli ordu için asker kışlaları ve eğitim merkezleri inşa ettirilmiş. Ordu için asker temini ise civar köylerden gerçekleştirilmiştir. Ordunun asker ihtiyacını Türk ve Müslüman olan kişilerden sağlamaya çalışılmıştır. Mehmet Ali'nin kurduğu bu ordunun gerçek ismi ise "Cihadiye-i Mısıriyye" olarak bilinmektedir.² Mehmet Ali kurduğu ordunun büyüklüğünü 24 Temmuz 1827'de oğlu İbrahim'e yazdığı mektubunda şöyle söyleyerek; "Oğlum, Allah'ın yardımıyla İslam dünyasında sahip olunan en güçlü donanmanın hâkimiyiz" diyerek belirtmiştir (Eren, 2014:12). Kavalalı Mehmet Ali Paşa, bir eyalet valisi olarak, Osmanlı padişahından önce modernleşmiş ve modern orduyu da II. Mahmut'tan önce kurmayı başarmıştır. Mehmet Ali Paşa, görüldüğü üzere her alanda geniş ölçüde Mısır'ı kalkındırmayı (Kartal, 2003:128) başarmıştır. Mehmet Ali Paşa, o kadar gelişip güç sahibi olmuştur ki merkezden İstanbul'dan atanacak defterdar, kadı gibi görevlileri İstanbul'u beklemeden kendi gücünü kullanarak atama yapmaya başlamıştır. İstanbul içerisindeki o süreçte devam etmekte olan yenileşme çabaları ve çıkan Sırp ve Rum isyanları da zemin hazırlamıştır. Mehmet Ali Paşa, 1812-1813 yılları arasında Osmanlı Padişahı ile doğrudan bir çatışma içine girmemeyi tercih etmiştir. Kavalalı bu süreç içerisinde Mısır eyaletinde kendi hâkimiyetini geliştirmek üzere yerel güçlerle mücadele etmiştir. II. Mahmut'un imparatorluk içerisinde çıkan ayaklanmaları bastırmak için ihtiyaç duyduğu askeri yardım taleplerine olumlu cevap vererek padişahı yani İstanbul'u karşısına almak istememiştir. Osmanlı tebaa içindeki azınlık grupları tarafından çıkarılan Sırp (1804-1815) ve Yunan isyanlarında (1821-1829) Mehmet Ali'den ve ordusundan destek almak istemiştir. II. Mahmut, 1821 Mora İsyanı esnasında yardım talep ederek, Mehmet Ali Paşa'dan bu zor durumdan çıkabilmek adına asker göndermeye ikna edecek birtakım tavizler vermiştir. İsyanın bastırılmasında yapacağı katkılara karşılık, Mehmet Ali Paşa'ya, Girit ve Mora valiliklerini, Hicaz'da ise Osmanlı Devleti lehine başarı kazanan oğlu İbrahim Paşa'ya ve dolayısıyla Mehmet Ali Paşa'nın idaresine bırakılacağına (Kartal,2003,128) teminat etmiştir. Mehmet Ali Paşa oğlu İbrahim'i bu tavizler neticesinde Mora'ya yardıma göndermiştir (Ortaylı, 2006:51). Mehmet Ali Paşa, Mora isyanını bastırma düşüncesi ve ardından gerçekleşecek zafer sonucunda modern ordunun gücünün ve itibarının ortaya artacağını düşündüğü için bu destek önemli bir dönüm noktası olabilecektir (Fahmy, 2010:45). Dolayısıyla bu süreçten sonra Osmanlı-Mısır ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Mehmet Ali Paşa, Mısır'da başlattığı kapsamlı reform hareketinin II. Mahmut'la gireceği olası bir çatışma nedeniyle, sekteye uğramasından da çekindiği üzere, Osmanlı'ya destek vermiştir. 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun yenileşme çabaları içerisinde bağımsızlık isyanları had safhaya çıktığı süreçte, Osmanlı'nın Mısır donanmasına daha da çok ihtiyaç duymuş ve Mısır donanmasının desteği bu süreçte devreye girmiştir. Mehmet Ali Paşa, Osmanlı ile arasının açılmaması ve gelişme yenileşme çabalarının ziyan olmaması sebebiyle, donanma desteğini Osmanlı üzerinden eksik etmemiştir.

1.Osmanlı-Yunan İsyanı

Rumlar, Osmanlı toplum yapısı içerisinde, Hristiyan tebaaya göre daha imtiyazlı özel bir duruma sahiptiler. Rumlar ülkenin daha geniş bir coğrafyasında ikame ederek yaşamlarını sürdürmekteydiler. Özellikle en çok da Mora ve Taselya bölgesinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Osmanlı Rumlara, dil ve din özgürlüğü yanında toprak üzerinde mülkiyet hakkı bile tanımış durumdaydı. Rum tebaasının bu şartlarda servet sahibi olması rahat bir şekilde yaşamayı mümkündü. Lakin Osmanlı hükümetinin kuvvet derecesinin zayıfladığını hisseden herkes gibi, Rum tebaası da bunun farkında idiler (Kartal, 2003:107). Osmanlı yönetimi içerisinde, Rumların canını sıkan en büyük olay kendilerinden alınan vergi ve para durumlarıydı. Rum tüccar ve gemicilerinin durumu, Rum köylüsüne göre daha iyi bir konumda idi. Rum tüccarlar ise zamanla, Doğu Akdeniz'de ticaret yapan Venedikli tüccarların yerini alarak ekonomik durumlarını daha da ileriye taşımışlardır. Rum gemiciler gemilerine Türk bayrakları asarak, Akdeniz'de rahatlıkla dolaşip ticaret yapabilir duruma gelmişlerdir. Rumlar ticarete sınır tanımayıp, Rusya'nın ürünlerini de Avrupa'ya taşımaktadırlar. Odesa, Marsilya,

Triyesta, Londra gibi şehirlerde ticaret yapabilmek amacıyla koloniler bile kurmuşlardır. İstanbul'daki Rumlar ise imparatorluğun bazı idari işlerinde, görev ve yetki sahibi olabilmıştır. Rumların, Avrupalı devletlerin özellikle de Fransız aydın kesimlerinin, "Yunan Edebiyatı" hayranlıkları ve yazdıkları eserler neticesiyle aydın kesim bu yazılanlardan etkilenmeye başladıkları görülmüştür. Avrupalı devletler de bu etkilenmeden faydalanma yoluna geçerek içlerindeki Osmanlı düşmanlıklarını gün yüzüne çıkartmaya başlamışlardır. Osmanlının düştüğü her durumdan faydalanma yoluna girişmişlerdir. Yunanlılar arasında milliyetçilik ve egemenlik duygusunun yayılmasına önyak olmuşlardır. Milliyetçilik duygusunu ateşleyen bir diğer gelişme ise Fransız İhtilali olmuştur. Fransız İhtilali süreci içerisinde ortaya çıkan İnsan Hakları Beyannamesi (Arslan,2013:24) ve Napoleon'un Yedi Yunan adasına yerleştikten sonra ki süreçte Rumlar arasında yaptığı kışkırtmalar da bu olaylarda etkin rol oynamıştır. 1799-1805 yılları arasında bu adalarda Fransızların yerine geçen, Rusların da aynı mana ve amaçla yaptıkları telkinler Rumların Osmanlı İmparatorluğu aleyhine ayaklanmaları için çok tesir etmiş ve egemenlik fikri Rum aydınları tarafından işlenmeye başlanmıştır. İmtiyazlı durumda olan Rumlar Avrupalı devletlerin kışkırtmaları sonucunda Yunan probleminden ve Avrupalı aydınlarının hürriyet ile egemenlik düşüncelerinden haberdar olmuş durumdaydılar. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Rum aydınları da Yunanistan'ın egemenliğini ve hatta eski Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması yolundaki düşünceleri hakkında yazılar yazmaya, daha derin düşünmeye ve irdelemeye başlamışlardır. Yunan egemenliği düşüncesini yaymak daha da canlandırmak için, Avrupalı devletlerden destek alarak, bu konudaki fikir ve düşüncelerini yaymak için gazeteler, dergiler çıkartmaya başlamışlardır. Yunanlılar, gazete ve dergilerden sonra kendi içlerinde örgütlenmek adına "Etnik-i Eteryâ" cemiyetini kurmuşlardır. Etnik-i Eteryâ'nın amacı ise Bizans İmparatorluğu'nu tekrar canlandırmak ve yeniden kurmaktır. Etnik-i Eteryâ cemiyeti içerisine girenler ise bu cemiyetin amacı, gayesi neden kurulduğu hakkında kimseye bilgi vermeden projelerine gizli gizli çalışmaktaydılar. Gün geçtikçe bu cemiyet ve üyeleri büyüyüp imparatorluğun her köşesine yayılma imkânı bulmuşlardır. Bağımsızlık ve Hürriyet adı altında cemiyet üyeleri birleşip bağımsızlık yolunda ilerlemeye ivme kazandırmışlardır. Cemiyetin ilk örgütlenme hareketleri Eflak ve Boğdan'da kendini göstermiştir. İlk olarak Mora'da isyanı planlamış olsalar da isyan, hareketi başkanı Aleksandr İpsilanti, isyan hareketinin Eflak ve Boğdan'da başlaması (Armaoğlu, 1999:171) gerektiğini uygun görmüştür. İsyân hareketine girişmişler de Türk Kuvvetleri bu isyanı bastırmayı başarmışlardır. Etnik-i Eteryâ başkanı isyan başarısız olunca Avusturya'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Eflak ve Boğdan isyan harekâtı bastırıldığı sıralarda 12 Şubat 1821 yılında bir diğer isyan Mora İsyânı patlak vermiştir. Mora'da bu isyanın başlaması ve gelişmesi daha uygun olabileceği düşünülmüştür. Eflak ve Boğdan'da halk isyana iştirak etmese dahi, Mora'da tam tersi halk tamamen isyana iştirak etmişlerdir. Tıpkı Haçlı seferlerinde olduğu gibi patrikler de halkı isyana teşvik etmişlerdir. Mora İsyânı böylelikle hem dini hem milli bir şekilde gelişerek başlamıştır. Osmanlı Devleti askerleri kalelere geçerek savunmaya başlamışlar fakat bu kaleler teker teker isyancıların eline geçmeye başlamıştır. İsyancılar ele geçirdikleri şehirlerde yağma talan yaparak (Karal, 2003: 112-113) Türkleri öldürmüşlerdir. İsyânın ilk aşaması olan, 1821- 1824 yılları arasında Osmanlı, isyanı bastırmaya çalışsa bile başarılı olamamıştır. Eflak-Boğdan, Mora İsyânlarının haberi İstanbul'a ulaşınca II. Mahmut hiddete kapılarak bütün Rumları kılıçtan geçirmek istemiştir. Devlet ileri gelenleri paşanın bu hiddetini dindirerek, paşayı bu durumdan vazgeçirip, suçu olanların cezalandırılması gerektiğine karar kılınmıştır. İsyân hareketi halen devam ederken, Osmanlı hükümeti isyanın hakkından gelmek için büyük gayretler sarf etmesine rağmen bir türlü muvaffak olamamışlardır. Yeniçeriler askerlikten anlamamakta, milis güçler ise isyanı bastırma konusunda isteksiz bir şekilde mücadele etmekteydiler. İsyânın ikinci aşamasında ise İsyân devam ederken II. Mahmut çareyi kendinden önce ordusunu yenileyen, Mısır eyaletinde çeşitli reformlar yaparak, Mısır'ı kalkanıran, Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemekte (Özkoç, 2013) buldu. Mehmet Ali Paşa da 1812-1827 yılları arasında Osmanlı Padişahı ile doğrudan bir çatışma içine girmemeyi tercih ettiğinden istenilen yardımları geri çevirmedi. Osmanlı Devleti'ne karşı olan sorumluluklarını yerine getirmiş, verilmesi gereken vergileri ödemiş ve savaş zamanı ordu göndermiştir (Bilindir, 2012:72). Nitekim Mehmet Ali Paşa'nın, Avrupa usulüyle yetişmiş modern bir ordusu bulunmaktaydı. Mehmet Ali İstanbul'dan görevlendirilen bir valiydi. Yardım etmesi en olabilecek durumdu. Mehmet Ali Paşa, Osmanlının bulunduğu durumu fırsat bilerek padişahın

yardımlarına karşılık olarak Mora ve Girit valilikleri talep etmiştir. Padişahın istediklerine onay vermesi karşılığında, oğlu İbrahim Paşa'yı Mora Seferi için görevlendirmiştir. Görüldüğü üzere 1824-1827 Mora İsyanı sürecinde, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve padişah doğrudan muhatap olarak ilişkiler resmen başlamış duruma gelmiştir. İbrahim Paşa donanmasını alarak İskenderiye'den hareket eder. Rodos Mevkii'nde Osmanlı ordusuyla birleşerek kışı orada geçirip, ilkbaharda Mora'ya geçerek Osmanlı ordusunun dört yıldır uğraşıp bastıramadığı isyanı, İbrahim Paşa ve ordusu bastırır (Armaoğlu, 1999:174). Mora asilerden temizlenir. İsyancılar bastırıldı diye düşünülürken, Avrupa devletlerin isyana karışmasıyla isyan farklı bir boyuta geçmiş bulunmaktadır. Avrupalı devletler, bu isyanlarda Osmanlı Devleti üzerindeki çıkar politikaları doğrultusunda farklı planlar benimsemişlerdir (Özer, 1989:120). Rusya bu isyan hareketleri içerisinde kendi bünyesinde bir de çar değişikliği yaşamıştır. Başa geçen, çar Nikola Mora'nın güçlü bir orduya sahip olan, dirayetli bir valiye verilmesinden rahatsız olmuştur. Rusya bu duruma hemen bir çare düşünerek, bu durum karşısında Osmanlıya kesin bir uyarı göndererek görünüş icabı Bükreş Muahedesinin yürütülmesine muhalefet ettiğini belirterek, savaşa girişmeye çalışmışlardır. Güçlü dirayetli bir vali olan Mehmet Ali Paşa, yerine güçsüz bir Osmanlı ile savaşılmasının daha kolay olacağını düşünmüşlerdir. Osmanlı şu durumda savaşa girme taraftarı olmadığı için 7 Ekim 1826'da Rusya ile Akkerman Antlaşmasını (7 Ekim 1826) yapmıştır. Antlaşmanın içeriğine bakıldığı zaman Yunan İsyanına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Rusya'nın ticaret gemilerinin Osmanlı limanlarında daha rahat gezip ticaret yapabilmesi adına ve Sırlara yönelik haklar bulunmaktadır. Yunan İsyanı için savaşan devlet olarak haklar Rusya'nın menfaatlerine yöneliktir. Rusya'dan sonra Mehmet Ali'nin, Mora Seferi İngilizlerin de pek hoşuna gitmemiş gözükmektedir. Mehmet Ali'nin Mora'ya vali olması demek, Doğu Akdeniz'de güçlü bir donanma güçlü bir paşa demektir ki bu da İngilizlerin çıkarlarına tamamen ters gelmektedir (Armaoğlu, 1999:174). Kuvvetli zeki bir paşa yerine zayıf bir Osmanlı, Avrupalı devletlerin daha işine gelmektedir. Mehmet Ali'ye karşı bir düşünce ile Rusya ve İngiltere iş birliği yapmaya karar vermişler. İbrahim Paşa'nın Mora'da zulüm yaptığını söyleyerek, Sen-Petersburg'da görüşmelere başlamışlardır. 4 Nisan 1827 de görüşme sonunda bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne vergi ile bağlanarak muhtar bir devlet haline getirileceğine dair ve bütün Türklerin Yunanistan'dan çıkarılmasına ait hükümler yer almaktaydı. Bu protokol diğer Avrupalı Devletlere, Avusturya, Prusya, Fransa'ya bildirilmiştir. 6 Temmuz 1827'de Londra'da, Londra Muahedesini imzalamışlardır. Bu muahede Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışması demek sayıldığı için, Osmanlı Devleti, bu muahedeyi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Rusya, İngiltere, Fransa mütareke yapmaya çalışmışlardır. İmzalaması için İbrahim Paşa'ya mütareke sunulsa da İbrahim Paşa, padişahın bir beyan gelmeden mütarekeyi imzalamayacağını belirtmiştir. İbrahim Paşa'nın bu tutumu üzerine, Fransız, Rus ve diğer Avrupalı devletlerin donanması, Navarin'de bulunan (20 Ekim 1827) Türk savaş gemileri batırmıştır. Bu olayda Türkler üstün durumda iken, mağlup duruma düşmüşlerdir. Avrupa halkı ise Navarin olayını sevinç ve neşeyle karşılamışlardır. Osmanlı Devleti, ortada bir harp durumu olmadığı halde bu üç devletten savaş ve gemi masrafları için tazminat istemişlerdir. Avrupalı devletler Osmanlı'nın bu teklifini kabul etmemişlerdir. Tazminat ödemediği İstanbul'u terk etmişlerdir. Lakin bu Avrupalı devletler içinde Rusya İstanbul'dan gitme niyetinde değildir. 1828 yılında Rusya Osmanlı'ya harp ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ise savaşmaya taraftar değildi. Taraftar olursa da ortada ne bir ordu ne de bu orduyu yönetecek maddiyata sahip değildiler. Yeniçeri ordusu kaldırılmış ve henüz sağlam güçlü modern bir ordu kurulamamıştır. Deniz kuvvetleri de Navarin'de yakıldığı için savaşa, girmek Osmanlı için kendi bacağına sıkılmak olacaktır. Padişah yanındaki önemli devlet adamları da bu durumdan haberdar oldukları için çoğu kesim savaşa girmeyi istememekte iken, önemli devlet adamlarından birisi olan Pertev Paşa da savaşa girilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Osmanlı savaşı istemese de Rusya'nın Osmanlıya saldırışı ile harp başlamıştır. Rusların üstün olduğu savaşta, yorgun ve güçsüz konumda olan Osmanlı daha fazla dayanamayarak, barış istemek durumunda kalmıştır. Rusya ile Osmanlı arasında, 14 Eylül 1829'da Edirne Barış Antlaşması yapılmıştır. Edirne Antlaşması, Osmanlı Devleti açısından son derece olumsuzluklar içermektedir. Osmanlı Devleti bünyesinde Edirne antlaşması, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra şartları bakımından en ağır antlaşma konumundadır. Ortaya çıkan bu netice ve antlaşmalar sonucunda, Yunanistan'ın bağımsız olma süreçleri hızla gelişmekte iken (Karal, 2003:121).

Osmanlı'nın da dağılma süreçleri iyice hızlanmış durumdadır. Yunanistan antlaşmalar müzakereler sonucunda bağımsızlığını kazanmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığından sonraki süreçte ise Fransa Cezayir'i işgal etmiştir. Savaşlar sonucunda yorgun, bitkin düşen Osmanlı'nın savunacak durumu kalmadığından bu savunmasızlıktan, Avrupalı kesim her şekilde faydalanma yoluna gitmiştir. Cezayir'i savunma adına Cezayir dayıları savunma için kendilerine güvenseler de başarılı olamamışlardır. 1830 yılında Osmanlı artık Akdeniz'de hem Mora'yı hem de Cezayir'i kaybederek dağılma devri daha da hızlanmıştır. Yunanlıların bağımsızlığını kazanmaları ile diğer azınlıklarda milliyetçilik düşüncesi bağlamında örnek olmuşlardır. Fransa Cezayir'de sömürge imparatoru kurarak sömürgecilğe girişmişlerdir. Fransızlar da sömürge imparatorluğu yolunda diğer uluslara örnek olmuşlardır. Osmanlı Devleti daha kendi içerisinde kaybettiği bu yerlerin acısını çekmekte iken, Mora'nın elinden gitmesine sinirlenen, Vali Mehmet Ali Paşa isyanıyla baş başa kalakalmışlardır. Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ilk başlarda imparatorluğun içinde kendi meselesi gibi gözükmekte iken, Mehmet Ali Paşa'nın daha güçlü ve ısrarlı tutumu sonucunda, bir dış sorun haline gelmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sonucunda Avrupalı büyük devletler, Osmanlı üzerindeki çıkar çalışmalarını daha açık bir şekilde ortaya çıkarma imkânı bulmuşlardır. Mehmet Ali Paşa, yoktan var ettiği Mısır eyaletini, iktidarını gücünü kaybetmek istememekteydi. Vahhabilerle, Memluklerle, Kölemenlerle ve birçok paşayla mücadele ederek bu gücü eline almış birisi olarak, bu isyanını da hemen bitirecek pes edebilecek birisi değildi. Mora İsyanında yabancı devletlerin işe karışmasıyla birlikte süreç Mehmet Ali Paşa'nın istediği gibi gitmemeye başlamıştı. Mora İsyanı sonunda, Mora'yı da donanmayı da kaybetti ve Mısır'a dönmek zorunda kalmıştır. Osmanlı-Rusya ile harp içerisinde iken, Mora'nın üzüntüsü içerisinde olan, Mehmet Ali Paşa harp sırasında, Osmanlıya tam bir destek sağlayamamıştır. Mehmet Ali Paşa, bu harp sırasında da isteklerde bulunarak oğlu İbrahim Paşa için Rumeli, kendisi için de Anadolu seraskerliğini istemiştir. Osmanlı Devleti bu İsteklere gönülsüz aranınca, Mehmet Ali Paşa'da, Osmanlı-Rus harbinde Osmanlıya tam bir destek sağlamamıştır. Edirne Antlaşmasından sonraki zaman zarfında, Mehmet Ali Paşa kendisine önce verilmesi vaat edilen Girit, Trablus, Şam ve Suriye valiliklerini tekrar dile getirerek Osmanlı Devletinden buraları istemiştir. Mora İsyanı sonucunda, Yunanistan bağımsız olunca Mehmet Ali Paşa da istediği yerleri elde edememiştir. Bunun sonucunda Kavalalı, bu seferde, Suriye valiliğini istemiştir. Osmanlı Devlete bu isteğe de sıcak bakmamıştır. Savaşta bile Osmanlıya, tam destek vermeyen Mehmet Ali Paşa'yı, Mısır'dan uzaklaştırmayı, Hükümdarlığına son vermeyi düşünen (Karal, 2003:18-121) padişah, adamları aracılığı ile Mehmet Ali'yi bastırma düşüncesi içerisinde bulunmaktaydı. Padişahın bu düşüncesini gizli adamları ile öğrenen Mehmet Ali Paşa, bu duruma daha da öfkelenerek, bunları da bahane ederek Şam ve Suriye'yi alma düşüncesini hızlandırmıştır (Kutluoğlu, 2000:63). Suriye eyaleti de Mısır Eyaleti gibi ipek, yün, buğday, zeytinyağı gibi kıymetli meyve ve tarım ürünlerinin yetiştiği bir coğrafyaydı. Mehmet Ali Paşa da kendisine verilmeyen yerleri, içten içe Osmanlıdan kılıç zoruyla almayı planlamıştır. Tüm bu sebeplerden ötürü, Suriye Mehmet Ali Paşa'nın planları nezdinde cazip konumdaydı. Mehmet Ali Paşa bu istek ve hırsıyla, Suriye'yi almak için harekete geçmiştir. 1831-1833 Mehmet Ali Paşa, Süleyman Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'yı ve 24.000 kişilik ordusunu Akka Valisi Abdullah Paşa'nın üzerine göndermiştir. Mehmet Ali Paşa ve ordusu Yafa, Gazze, Hayfa'yı ele geçirmeyi başarmıştır. Abdullah Paşa, esir edilerek gözdağı olarak İstanbul'a gönderilmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın bu davranışı, bir nevi padişaha karşı güç gösterisi anlamına gelmektedir. Şam'da bu sırada ihtilal olmuştur. Şam halkı mecburi bir şekil de Mehmet Ali Paşa'yı tanımak zorunda kalmışlardır. Padişahın habersiz yapılan bu hareketler padişahın, Mehmet Ali Paşa'ya karşı öfkelerini daha da arttırmıştır. Padişah hızlı bir şekilde üst düzey devlet görevlilerinin de imzası bulunduğu bir fetva ile Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı resmen asi bir vali ilan etti. Mehmet Ali artık bir isyancı diye itham edilmiştir. Padişah artık Mehmet Ali'nin, ipini tamamen çekilmesinin zamanı geldiğini düşünerek Edirne Valisi, Hüseyin Paşa'yı, Serdar-ı Ekrem ve Mısır Valisi tayin ederek, Mısır'a Mehmet Ali Paşa'nın üzerine göndermiştir. Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı arasında böylece tekrar harp başlamıştır. Mısır, ordusu geçen onca zamana rağmen hala büyük ve güçlü bir durumdadır. Mehmet Ali Paşa'nın ordusu Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun büyük bir kısmını ezmiş ve kuvvetten düşürmüştür. Mehmet Ali Paşa, bu zaferleri sonucunda da Osmanlı ordusunun daha fazla ziyan olup yok olmaması için padişaha seferi durdurabileceğini, lakin Suriye'nin kendisine bırakılması

gerektiklerini belirterek bu teklifi sunmuştur. II. Mahmut bu teklifi hiddetle reddetmiştir. Padişah Mehmet Ali'ye iyice hiddetlenerek, Mısır ordusu üzerine yeni bir komutan olarak İbrahim Paşa üzerine, Reşit Mehmet Paşa'yı görevlendirme yapmıştır. Antakya, Adana, Maraş ve Urfa'ya hâkim olan İbrahim Paşa oldukça rahat bir şekilde Anadolu içlerine doğru ilerleyişini devam ettirmiştir (Kocaoğlu, 64). İbrahim Paşa, daha da ilerleyip, Konya civarına yaklaşmış bulunmaktadır. Padişah derhâl vakit kaybetmeden İbrahim Paşa'nın durdurulmasını emredince hazırlıksız, Osmanlı kuvvetleri, İbrahim Paşa karşısında yine hezimete uğramışlardır. Osmanlıdan, Komutan olarak gönderilen, Reşit Mehmet Paşa da esir düşmüş durumdadır. İbrahim Paşa Konya'da hızını alamamış olsa gerek ki İstanbul'a gitmek için babasından izin istemiştir. Mehmet Ali Paşa, oğlunun bu isteğine izin vermemiştir (Kutluoğlu, 2000: 331). Osmanlı Devleti bünyesinde, İbrahim Paşa ise hala durdurulmadığı için her geçen gün İstanbul'a daha da yaklaşmakta olduğundan, Osmanlı Devleti tedirgin bir şekilde beklemektedir.

1.1.Kütahya Antlaşması

II. Mahmut, İbrahim Paşa'nın durdurulamadığını anlamış bulunmaktadır. Kavalalı İbrahim Paşa'nın Osmanlı kuvvetleri karşısında peş peşe kazandığı galibiyetler, Osmanlı yönetimini de telaşlandırmıştır. Her geçen gün İbrahim Paşa'nın payitahta yaklaştığını ve İstanbul'un tehlikede olduğunu hissettikleri için, bunun sonucunda, uzun süreden beri kendisini ve ordusunu yıpratın isyankâr Vali Mehmet Ali ile ya anlaşma yoluna giderek istediklerini verecek, ya da bir Avrupalı devletten yardım alarak kendi içerisindeki valisine karşı mücadele edecektir (Karal, 2003:131). Osmanlı Devleti kendi içerisindeki bir isyankâr vali sorunsalını halledilemek üzere bir Avrupalı devlet olan, Rusya'ya başvurmak durumunda kalmıştır. Osmanlı'nın kendi bünyesi içerisindeki bir iç sorunu, bu neticeden sonra, Avrupalı devletlerinde karışacağı ve bu bağlamda Avrupalı devletlerinde kendi emelleri için mücadele edeceği bir dış sorun haline gelmiştir. Mısır ordusunun gelişen bu başarıları baştan beri, Avrupalı devletlerin de dikkatini çekmiş ve harekete geçirmiş bulunmaktadır. Mısır Eyaleti coğrafyası, özellikle İngiltere ve Fransa'nın özel ilgisini cezbetmiş durumdadır. Osmanlı Devleti'nin, dağılması ve yıkılması durumunda ise Mısır Eyaletine hâkim olma duygusuyla bu eyalete sahip olma hususunda İngiltere ve Rusya arasında anlaşmazlıklar çıkması olası bir durum olarak gözükmektedir. Osmanlı ve Kavalalı arasında çıkan bu çıkar çatışmaları, Avrupalı devletlerin de Osmanlı coğrafyası üzerindeki çıkarları üzerine daha da iştahlı ve hevesli hale geçirmiş konumdadır. Avrupalılar, gözünde Osmanlı kendi valisine dahi söz geçiremeyecek durumda olan aciz bir vaziyetteydi. Valisine bile söz geçiremeyen bir devletin parçalanması olağan gözükmektedir. Osmanlı Devleti ise bu süreçte kendilerine, İngilizler tarafından destek bekleseler de her şey beklenen gibi olmamıştır. Fransa, ise Mehmet Ali'nin yanında tavır sergilemektedir. Kavalalı Mehmet Ali'nin kurduğu modern Mısır'ın bir nevi mimarı da Fransa idi (Altundağ, 1983:81). Rusya, Avusturya, Prusya Akdeniz'de güçlü bir Mehmet Ali istemedikleri için ona karşı ortak bir tavır sergilemeyi karar almış durumdaydılar. Rusya ise bu sorunla en yakında ilgilenen Avrupa devletidir. Rusya'nın geçmişten günümüze istediği emel ise Karadeniz'i Rus gölü yaparak sıcak denize inmek düşüncesiyle Akdeniz'e ulaşmayı istemekteydiler. Rusya bu bağlamda Akdeniz'de güçlü bağımsız bir devlet istemediğinden Mehmet Ali'ye karşı Osmanlı'nın toprak bütünlüğü için Osmanlı Devleti'ne yardım edecektir. Kendi menfaatleri uğruna düşmanı olan bir devletin yanında yer alacaklardır. Mehmet Ali ise bu süreçte hala Suriye ve Adana vilayetlerini istemekte diretmektedir. Osmanlı Devleti mecburi olarak Adana hariç tüm Suriye'yi vermeyi kabul etse de Kavalalı Mehmet Ali Paşa, bunun yanında ısrarla Adana'yı da istemektedir. Mehmet Ali, Adana eyaleti üzerinde ısrarcı tavrını uzun bir süre devam ettirmiştir. Kavalalı, Adana'yı alarak Mısır'ın doğal sınırını daha geniş bir çerçevede çizerek, Mısır savunması için daha olanaklı olacağını düşündüğünden, Adana konusunda ısrarcı bir tutum sergilemektedir.

Rus Çarı sıcak denizlere inme düşüncesi ile Osmanlıya yardım teklif ederek Karadeniz'e demirlemiştir. 20 Şubat 1833, Fransızlar ise bu durum karşısında Mehmet Ali'ye barış teklif etmesini söylemişlerdir. Barış yapmadığı takdirde ise Fransa'nın desteğini keseceklerini belirtmiştir. Diğer

taftan Avrupalı devletlerin elçileri de Mehmet Ali ile barış yapılışını istemektedirler. Osmanlı Devleti padişahı, II. Mahmut'ta yeni bir barış teklifi görüşmelerine girişmiş durumdadır. Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasında, bu bağlamda mecburi olarak, 14 Mayıs 1833'te "Kütahya Barışı" yapılmıştır. Mehmet Ali Paşa padişahın bu anlaşmayı istemeyerek kabul ettiğini düşünmektedir (Armaoğlu, 1999: 210). Bu anlaşmaya maddelerine göre Mehmet Ali Paşa'ya Mısır ve Girit valilikleri yanında Şam, oğlu İbrahim'e de Cidde valiliklerine ek olarak Adana valiliği de verilmiş oldu. Bu barıştan sonra İbrahim Paşa ve orduları Anadolu'yu boşaltmışlardır. Adana Eyaleti, Kütahya Antlaşmasıyla teoride Osmanlının, uygulamada ise Mısırın olmak üzere, bir nevi birleşik Osmanlı-Mısır idaresi altına girmiştir. Nitekim Adana Eyaletinin muhassıllığını elde eden İbrahim Paşa, Mısır'daki Kavalalı idaresinin bir benzerini tüm Çukurova topraklarında uygulamaya başlamış oldu. Kavalalı idaresine giren Adana, Mersin, Tarsus limanları da önem kazanmıştır. Bu dönemde Her ne kadar barış antlaşması yapılmış olsa da Osmanlı ile Mehmet Ali Paşa arasındaki sorun bitecek ya da sona erecek gibi gözükmemektedir. II. Mahmut bu antlaşma ile çok kaybettiğini, Mehmet Ali ise az kazandığını düşünmektedir. İki taraf hem Osmanlı hem de Mehmet Ali Paşa bu barış anlaşmasına güvenmemektedir. Fransa ve İngiltere ise Mehmet Ali'nin haklarını gözetken bir barış imzalamışlardı Osmanlı bu süreçte Rusya'nın yardım ve desteğinin devamını sağlayacak olan, 1833 Hünkâr İskeleyi Antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre her iki devletin güvenliği tehlikeye düştüğü zaman birbirlerine yardımda bulunacaklarına, iyi geçinme ve yardımlarının devamlılığı niteliğinde ve herhangi bir savaş sırasında yardıma gelen tarafın masraflarının, çağırılan taraf tarafından karşılanacağına, herhangi bir savaş çıktığı zaman Rusya harici diğerlerine boğazların kapanması, gibi konularda maddeler içeren bir antlaşma yapılmıştır. Nitekim bu antlaşma Fransa ve İngiltere'nin hoşuna gitmemiştir. Fransa ve İngiltere yanında diğer Avrupalı devletler de çeşitli protesto ve girişimlerde bulunmuşlardır. Bu süreçte Osmanlı Devleti ve Mehmet Ali arasındaki anlaşmazlık bir kez daha alevlenerek, Mısır'ın Osmanlı'ya vereceği vergi yüzünden yine patlak vermiştir. Mehmet Ali 32.000 kese göndermek, istese de Osmanlı bu meblağı az bulmuştur. 22 Mayıs 1834 tarihinde Lübnan'da Mehmet Ali'ye karşı isyan çıkmıştır. Bu isyanı Osmanlı'da, Mehmet Ali'ye karşı desteklemiştir. Mehmet Ali'yi ortadan kaldırma düşüncesinde olduğu için, Osmanlı gözünde bu iyi bir fırsattır. Bütün bunlar devam ederken Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa Mısır'ın tam bağımsızlığı için çalışmayı hızlandırmışlardır. Mısır bağımsız olunca halifelikte İstanbul'dan, Kahire'ye geçecektir. Hilafet, Mısır'da olacak ve Mehmet Ali Paşa'nın hizmetinde bulunacaktır. Mehmet Ali bunlarla uğraşırken Osmanlı ordusunu yeniden düzenlemiş ve İngilizleri de yanına çekmeyi başarmış ve siyasi alanda yardımlarını sağlamıştı. İngilizler, Osmanlı Devleti ve Fransa arasında Rusya'ya ve Mehmet Ali'ye karşı bir savunma sözleşmesi niteliğinde bir anlaşma imzalanması fikrini ortaya atmış ve İngilizlerle 16 Ağustos 1838'de 'Balta Limanı Ticaret Sözleşmesini' (Eren, 2014: 68) Osmanlı Devleti ile imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerin açık pazarı haline gelmiştir. Bu anlaşma ile İngilizler ticari bakımdan büyük ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Bu anlaşma, İngilizlerin içişlerimize ve ticaretimize hâkim olmasına sebep olmuştur. Mehmet Ali Paşa ise kendi himayesinde bulunan Mısır ve diğer eyaletlerde saltanat sistemini yani Mehmet Ali'den sonra kendi soyundan gelenlerin tahtta gelmesini istediği için hükümlerinin "babadan evlada" geçmesini isteyerek padişaha bu isteğini belirtmiştir. Osmanlı Devleti, ise daha Mısır, Akka, Trablus-Şam, için muvafakat ederek, Suriye ve Adana'yı geri istemektedirler. Mehmet Ali Paşa ise hala Osmanlıya başkaldırarak göndermek durumunda olduğu vergiyi göndermeyerek bağımsızlığını ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ise bunun sonucunda hemen hareket etmeyerek yanında yer alacak olan Rusya'ya danışmış ve bu danışma sonrasında Osmanlı Devleti, Mehmet Ali'ye karşı savaşa girişilmesi emrini vermiştir (Savaş, 30). Osmanlı Devleti bu emri verdiği esnalarda, Fırat civarında Türklere karşı Kürtler isyan halinde bulunmaktaydı (Karal, 2003: 141). Bu sebepten ötürü de iki orduda sınır üzerine (Armaoğlu, 1999) asker toplamaktaydılar. Osmanlı, ordusu Birecik'i ve Fırat'ı geçerek Nizip'te konaklamışlardır. İbrahim Paşa da ordusunu alarak Halep'e konuşlanmıştır. Osmanlı komutanları her ne kadar cesur, dinamik ve gözü pek ise de henüz düzenli bir meydan muharebesi görmemişlerdir. Ve bu komutanlar generallerin komutanların değil mollaların görüş ve düşüncelerine önem vermekteydiler. Ordu ise henüz genç taze erlerden oluştuğu için, subaylar ise gerekli bilgi beceri ve donanmaya sahip değillerdir.

Mısır ordusu ise uzun süren savaşlar ve mücadeleden dolayı artık düşmüş durumdaydılar. İki ordu sayı bakımından birbirine eşit durumdaydılar. Nizip meydanı gelindiğinde ise iki ordu da yerlerini almış, yerleşmiş, harbin başlamasını beklemekteydiler. İlk başta Osmanlı içerisinde bulunan Prusyalı subayların da dile getirmesi ile, cuma günü harbe girilmesi gerektiği belirtilse de Osmanlı Devleti ise cuma günü harbe girmenin uygun olmadığını belirtmişlerdir. Diğer gün ise subaylar, bu sefer de gece baskını yapalım düşüncesini dile getirmiş olsalar da komutan Hafız Ahmet Paşa bunu da kabul etmemiştir. Mehmet Ali'nin ordusu Osmanlı ordusunun etrafını kuşatacak bir durum yaratmıştır. Subaylar Osmanlı komutanı, Ahmet Paşa'ya geri çekilme önerisinde bulunsalar da paşa kendisine yediremediğinden geri dönmemiştir. Mısır ordusu bir süre zarfından sonra saldırmaya başlamıştır. Osmanlı ordusu dört saat içerisinde perişan bir vaziyete getirilmiştir. Nizip yenilgisi, Osmanlı ordusu için büyük bir kayıp olmuştur. Osmanlı'nın yenilgisi sonucunda, Mısır ordusuna İbrahim Paşa'ya İstanbul yolu açılmıştır. Nizip yenilgisi sonucunda, büyük güçler özellikle İngilizler, Osmanlı yanında yer almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti padişahı ise henüz ordusunun yenilgi haberini bile almadan, II. Mahmut yenilgiden iki gün evvel ölmüştür. II. Mahmut belki de yenilgi haberini almış olsaydı, bu sefer de kederinden ölüm yatağına düşebilirdi. II. Mahmut'un boş bıraktığı yeri ise hemen ardından sıcağı sıcağına oğlu Abdülmecit alarak, on altı yaşında tahtta geçmiştir. II. Mahmut ve yaptığı birçok yenileşme hareketi ise onun ölümünden sonra da devam ettirilmeye çalışılmıştır. II. Mahmut, henüz hayatta iken bir nebze de olsa, Mısır meselesini halletmek üzere ve iç isyanları dindirme düşüncesi ile hazırlatmaya başladığı, Tanzimat-ı Hayriye devri süreci II. Mahmut öldükten sonra daha da hızlanmış ve Abdülmecit döneminde, Abdülmecit'inde onayıyla Mustafa Reşit Paşanın hazırlayarak (Karal, 2003:169) Gülhane Parkında, ilan etmesiyle "ÜMİT DOLU FERMAN" Tanzimat Fermanı ilan edilmiş ve böylece Tanzimat Devri süreci başlamıştır.

1.2. Ümit Dolu Ferman

II. Mahmut'un oğlu, Abdülmecit Han henüz on altı yaşında genç³ bir padişahtır. Bu genç yaşına rağmen devraldığı hükümet kendi içerisinde bir yandan kendisine yeni bir düzen edinmeye çalışırken, bir yandan da Tanzimat-ı Hayriye'nin ilan edilmesi süreci ile uğraşırken, babası devrinden miras kalmış olan esas sorun, Kavalalı Mehmet Ali meselesi sorununu devralmıştır. Abdülmecit henüz başa geçer geçmez ise Osmanlı ordusunun Mısır kuvvetleri tarafından Nizip'te yenilgiye uğradığını öğrenmiştir.

Padişah bu yenilginin seyrini değiştirmek için yeni sağlam bir ordu kurmanın zaman alacağını düşündüğü için, Osmanlı ordu komutanı Hafız Paşa'ya savaşa savaşı durdurup uzlaşma teklif etmesini belirtmiştir. Padişah, bununla da kalmayıp, Mehmet Ali'yi affettiğini bildiren bir hatt-ı hümayun göndermiştir. Lakin gönderilen bu hatt-ı hümayun henüz Mehmet Ali'ye ulaşmadan, Osmanlı ordu komutanının, Mehmet Ali Paşa'ya teslim olduğu haberi alınmıştır. Ahmet Paşa'nın bu hareketi İstanbul'u tedirgin etmiştir. Bunun üzerine paşa Mehmet Ali'ye yeni bir hattı hümayun göndermiştir. Mısır da "babadan oğula" geçen bir sistemi kabul ettiğini belirtmiştir. Fakat gözü dönmüş Vali Mehmet Ali Paşa, bunu da kabul etmemiştir. Çünkü bu teklifi daha önce Mehmet Ali Paşa Osmanlı'ya sunmuştur ve kabul edilmemiştir. Şimdi de o kabul etmek istememektedir. Mehmet Ali Paşa, bunun üzerine Osmanlı'nın bu durumundan faydalanmak için bir kesin uyarı göndermiştir. Avrupalı devletler tam bu süreçte bu duruma müdahil olmuşlardır. Mehmet Ali'nin Mısır'a hâkim olduğu yetmez gibi şimdide ise Suriye'yi istemesi Avrupalı devletleri de tedirgin etmiştir. Nitekim İngiltere ise Fransa, Prusya, Rusya, Avusturya'dan habersiz, Mısır'a karşı bir anlaşma ya da savaşta bulunmaması gerektiği hakkında Osmanlıya bir nota göndermişlerdir (Uçarol, 1982:177). Osmanlı bu durumdan memnun olmuştur. Bütün bu devletler ve Osmanlı, Mehmet Ali'ye karşı 15 Temmuz 1840'ta Londra'da bir Konferans düzenlemişlerdir. Bu konferansa Fransa pek yanaşmamıştır. Nitekim Fransa baştan beri Mehmet Ali'nin

yanında yer almışlardır. Bu konferansta Mısır'ın Mehmet Ali'ye bırakılacağı, Mısır'da paşalığın babadan oğula geçeceği beyan edilmiştir. Eğer Mehmet Ali'nin on gün içerisinde bu anlaşmayı kabul etmediği görülürse savaş açılacağı belirtilmiştir (Karal, 2003:198) Paşa bu fermanı kabul ettiği süreden bu yana Osmanlı'nın Avrupalı devletlerle yaptığı bütün antlaşmalar Mısır eyaleti için de geçerli olmaya başlayacaktır. Mehmet Ali Paşa, bu çözüm önerilerini yanındaki Fransa'ya güvenerek (Uçarol, 1982:78) olduğu topraklardan çıkmayacağını bir karış ile toprak vermeyeceğini belirtmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın bu tutumu üzerine İstanbul, Mehmet Ali'nin bütün haklarını kaybettiğini açıklamıştır. Bu süreden sonra artık Mehmet Ali'ye kuvvetle mücadele etme sürecine girilecektir. Bu harp sırasında Prusya'nın askeri gücü olmadığı için harbe girişmeyecektir. Rusya, İstanbul'u koruyacak, İngiltere ise karada ve denizde Osmanlı'ya destek verecektir. Burada bütün yükü Osmanlı ve İngiltere üstlenmiştir. Avusturya'da birkaç savaş gemisiyle savaşa destek vermiştir. Burada Rusya ve Prusya biraz daha pasif kalmıştır. Mehmet Ali Paşa ise bu savaşta savunma durumunda kalmayı seçmiştir. Oğlu İbrahim Paşa ve ordusunun da durumu pekte iyi gözükmemektedir. 11 Ağustos 1840'da Osmanlı ve müttefik orduları Beyrut önüne gelip Mısır donanmalarını yakmışlardır. Nitekim bir zamanlar Mehmet Ali ve Osmanlı donanmasının, Navarin'de yandığı gibi şimdi de Osmanlı ve müttefikleri Mısır donanmasını yakmışlardır. Ardından Beyrut, Şam, Sayda Sur ve Akka şehirleri teslim olmuştur. Akka alındıktan sonra ise Mısır ordusu Suriye'yi tamamen boşaltmak zorunda kalmıştır. Fransa'dan bu süreçte istediği desteği alamayan, Mehmet Ali Paşa Fransa'ya güvenmenin boş olduğunu anlamıştır. Müttefik ordusunun, İskenderiye önüne kadar gelmesi de Mehmet Ali Paşa'yı iyice üzmüş ve yormuştur. Mehmet Aliye anlaşma teklif edilmiştir. Mehmet Ali Suriye'den vazgeçmek zorunda kalmıştır. Mehmet Ali Paşa'ya anlaşma sonucunda babadan oğula geçecek olan Mısır eyaleti bırakılacaktır. Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim'den ve ordusundan haber alamamaktadır. Fransa'dan da istediği yardımı alamayarak tamamen bir keder içerisinde girmiştir. Bu süreçte bu teklifi reddedecek konumda olmadığından mecburen teklifi kabul etmiştir. Osmanlı ise Mehmet Ali'nin bu durumdan faydalanmak isteyerek, pek memnun olmayarak anlaşma değil de harbe devam ederek Mısır'a yeni bir vali atama düşüncesindeydiler. Nitekim senelerce Osmanlı'yı uğraştıran bir valiyi tamamen ortadan kaldırma düşüncesi içerisinde girmişlerdir. Fakat İngiltere'nin araya girip ısrar etmesi üzerine, Osmanlı Mısır arasında yapılan anlaşma kabul edilmiştir. Nitekim bu süreçte kaybeden taraf, Mehmet Ali gibi gözükse de aslında yıllardır istemiş olduğu, babadan oğula geçecek olan saltanatı kazanmıştır. Mehmet Ali öldükten sonra bile Mısır'da kendi soyundan kendi kanını taşıyan kişilerin yöneteceği bir Mısır'ın varlığı da Mehmet Ali için kayda değer bir durum olmuştur. Ve bu babadan oğula geçecek olan, saltanat durumu Mısır valiliği resmi olarak, Abdülmecit'in, 13 Şubat 1841'de tarihinde yayınladığı fermanla sahip oldular. Ardından Avrupalı Büyük Güçlerin etkisi doğrultusunda, Mehmet Ali Paşa'nın, Mısırda bulunan haklarını ayrıntılı olarak düzenlenen, temel belge, 1 Haziran 1841 tarihli, veraset imtiyazı fermanı ilan olmuştur (Karal, 2003:208). Abdülmecit, bu fermanla, Mısır valiliğinin, hanedanın en yaşlı erkek üyesine geçmesi şartıyla, Mehmet Ali Paşa ve onun ailesine bırakıldığını ilan etmiştir. Yeni düzenlemeyle, 13 Şubat 1841 tarihli fermanla değişiklik olarak, Padişahın Kavalalı hanedanı sülalesi içerisinde vali seçme yetkisi ortadan kaldırılmıştır. Padişah, bu süreçte sadece sırası gelen hanedan mensubunu Mısır valiliğine atama yetkisine sahip olacağı belirtilmiştir.

Yeni iktidara gelmiş genç padişah, Mısır meselesi ile uğraşmadan evvelki süreçte, Hüsrev Paşayı, Sadrazam, Damat Halil'i, Serasker, Rauf Paşa'yı Ahkâm-ı adliye başkanı, yapmıştır. Dışişleri bakanı da Mustafa Reşit Paşadır. Mustafa Reşit, Osmanlı Mısır anlaşmazlığını çözmek için kurulan heyetlerde de yer almış bir şahsiyettir. Bu konuda yeterince bilgi ve beceriye sahiptir. Hem Mustafa Reşit Londra ve Paris'te elçilikler yapmıştır. Avrupalı devletlerin devlet rejimleri hakkında detaylı bilgi toplamış birisidir. Buradaki gözlem ve inceleme sonucunda ülkesine döndüğünde, ülkenin kendi içinde bulunduğu durum sonucunda, Osmanlı'nın tek başına artık kendisini kendi kuvvetleri ile koruyamayacağı bir durum içerisinde olduğunu düşünmektedir. Mustafa Reşit Paşa, bu mülhaza ile Tanzimat diye bilenen bu fermanın ilanı ile ilgilenmiştir (Lewis, 1998:110). Bu süreçte yakınlaşabileceği, bu fikrine destek olabilecek Avrupalı devletleri gözlemektedir. Bu düşünceye en

yakın devlet olarak İngiltere ve Fransa gözükmektedir. Ve bu durum da devlet içerisinde de bu devletleri Osmanlı yanına çekecek bir şey lazım gelmektedir. Abdülmecit'te kendini göstermek ve hükümetinin de Kavalalı'nın, Modern Mısır kadar modern bir rejim kurabileceğini bütün Avrupa'ya göstermek amacıyla, Tanzimat-ı Hayriye ile sağlayacağını düşünerek, 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından Tanzimat-ı Hayriye ilan edilmiştir. (Lewis, 1998:107). Tanzimat-ı Hayriye, Gülhane parkında okunduğu için Gülhane Hatt-ı Hümayun-u diye de anılmıştır. Bu Tanzimat'ı padişahın bakanlara, bakanlardan ulemalara, patrikten esnaflara birçok kesimden kişiler dinlemeye gelmiştir. Bu Fermanın genel karar ve ilkeleri ise:

a) Müslüman olsun Hristiyan olsun bütün tebaanın ırz, namus, can ve mal güvenliğinin sağlanmasına,

b) Vergilerin düzenli ve adil bir usule göre ayarlanması ve toplanmasına,

c) Askerlik görevinin düzenli bir usule göre ayarlanmasına,

d) Hazineyi ve halkı zarara uğratan iltizam usulünün kaldırılması Padişah, Hatt-ı Hümayun ve ona dayanılarak ileride yapılacak kanunlara saygı göstereceğine dair ant içti. Bütün bunlardan sonra hatt-ı hümayun, Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Şerif dairesine kondu. Gülhane Hattı'nın ilanında yapılan törenle böylelikle Tanzimat devri başladı (Karal, 2003:171).

Bu fermanın sonra, ise esas olan bu fermanın emirlerinin ve esaslarının uygulanması sürecinin başlamış bulunmasıdır. Bu fermanın tam anlaşılması için ulemadan kişiler görevlendirilip halkın bilgilendirilmesi sağlanmıştır. Hatta padişah ve sadrazamlar bile bu fermanın gerekliliğini kanun önünde, Müslim ve gayrimüslim eşitliğinden bol bol bahsetmişlerdir. Gülhane Hatt-ı Hümayunu tebaaya anlatılmaya çalışılırken bir yandan da uygun yenileşmeye devam edilmiştir. Tanzimat Dönemi, aydınları doğu ve batının haklarını bağdaştırmak için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Yenilikler ve fermanın yayılma etkisi hızla sürerken, Osmanlı ve bu yenileşme çalışmalarına kötü gözle bakan imparatorluk içerisindeki gerici bir camia da bulunmaktaydı. Bu devir ve ferman yeni bir hareket olduğu için genel itibarıyla halk arasında bir ilgi uyandırmıştır. Fakat tebaa içerisinde de birtakım cahil kesim şeriat elden gidiyor propagandası yapmaya başlamıştır. Osmanlı şeriat ile yönetilen bir imparatorluk olsa da Tanzimat-ı Hayriye'nin şeriata karşı bir duruşu bulunmamaktadır (Karal, 2003:185). Avrupalı devletler yine kendi çıkar ve menfaatlerini düşünerek bu fermana ya muhalif oldular ya da ses etmeden kendi çıkarlarını izlemeye başlamışlardır. Hatta bazı Osmanlı'yı destekleyen yabancı devletler tarafından bu ferman yabancı devletlerin müdahalelerinden dolayı onların istek ve ısrarıyla yürütülen bir hareket haline almaya başlamıştır. Tanzimat Devri, bir nevi batı düşünce sisteminin, haklar, askerlik, teknik gibi birçok alanda Avrupa'nın üstünlüğünün kabul ettiği bir ferman ve süreç olmuştur. Tanzimat Fermanı Avrupalı devletlerin Osmanlı içişlerine karışmasına engel olmak ümidiyle, Mısır ve Boğazlar konusunda Avrupalı devletlerin desteğini kazanmak amacıyla, devleti ve toplumu demokratik bir yapıya kavuşturma isteği doğrultusunda imzalanırsa da istenildiği doğrultuda tam bir kazanım elde edilememiştir. Tanzimat Fermanı, Osmanlı'nın kendi bulunduğu durumdan kurtulma ümidiyle, padişah isteği üzerine imzalanmış lakin ferman amacına ulaşamamıştır. Bu süreçten sonra Avrupalı devletlerin Osmanlı bünyesindeki müdahaleleri daha aşırı bir hal almıştır. Bu ferman da Osmanlı'yı düştüğü bu çaresiz durumdan tamamen çıkaramamıştır.

2.Kavalalı'nın Hüsranı ve Padişaha Bağlılığı

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 1820'li yıllardan beri süre gelen, Mısır Eyaleti valiliğini sonunda elde etmiştir. Nitekim, Mısır Eyaletinde babadan oğula geçen bir hükümdarlık sistemine dönüştürebilmek için Osmanlı ile arasının bozulmasını göze almış ve bu uğurda Osmanlı ve Osmanlı yanında yer alan müttefiklerle çarpışma yoluna gidererek ömrünü bu uğurda geçirmiştir. Sonunda istediğine ulaşmış olsa da Mehmet Ali Paşa'da geçen bu süre zarfında bir hayli yaş almış durumdadır. 1841 Fermanına gelinceye kadar Mısır Eyaleti, Osmanlı Devleti'ne bağlı olan bir eyalet olarak idare

edilmiştir (Bağçeci, 2014). Mehmet Ali Paşa, 13 Şubat 1841’de iki ferman ilan edilmiştir. Mısır, Mehmet Ali Paşa’ya ve Mehmet Ali Paşa, öldükten sonra ise de ailesinin idaresine bırakılıyordu. Mısır, idaresi babadan oğula geçmek üzere, Mehmet Ali Paşa’ya verilenmiş ve hayatta olduğu sürece de Akka’nın yer aldığı, Sayda valiliği de Paşa’nın idaresine verilecektir. Mehmet Ali Paşa’nın Mısır’daki haklarını ayrıntılı bir şekilde düzenleyen esas belge ise, 1 Haziran 1841 tarihli Veraset İmtiyazı fermanı olmuştur. Bu fermanda, Mısır idaresinin en büyük erkek evlada verileceği kaydı ile Mehmet Ali sülalesine bırakıldığı bir kez daha beyan edilmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, hanedanına veraset anlayışı imtiyazı tanınmış olmakla beraber, bu ferman, Padişah’ın Mısır’da bulunun otoritesini de sağlamlaştırmıştır. Fermanlar sadece, Hanedan mensuplarının valiliğinin devam edebilmesini bazı koşul ve şartlara bağlayarak Mısır valilerine bazı sorumluluklar getirmiştir. 1 Eylül 1842 tarihli yeni bir ferman ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa’ya, Osmanlı sadrazamına denk sayılabilecek “sadâret-i uzma” rütbesi⁴ getirilmiştir. Mısır, artık Osmanlı idari taksimatında salyaneli⁵ bir eyalet olmaktan çıkarak, Eyalet-i Mümtaze⁶ statüsüne kavuşmuştur. Bu fermanlar nispetin de vergiler hala Osmanlı adına toplanacak ve Osmanlıya gönderilecektir. Mehmet Ali’nin kurduğu o modern orduya da kapasite sınırlaması getirilmiştir. Nitekim Osmanlı kendine bağlı bulunan bu vilayetin tekrardan bir isyan hareketine girişmesini önlemeyi hedeflemiştir. Bu sınırlama ve fermanların dinlenilmemesi halinde ise Mısır Eyaletinin ve verilen imtiyazların geri alınabileceği belirtilmiştir. Bu imtiyaz fermanları Mehmet Ali Paşa tarafından sevinçle kabul edilmiştir. Mısır valileri böylelikle artık “Hidiv” unvanını da almaya başlamışlardır. Mısır meselesi böylelikle artık son şeklini almaya başlamıştır. Mısır meselesi, ilk başlarda bir Osmanlı sorunu iken, ilerleyen süreçler de Avrupalı büyük devletlerin karıştığı bir dış sorun haline gelerek, Avrupalı devletlerin müdahalesi ile çözüme kavuşmuş ve Mehmet Ali çetin mücadele ve hırsı sonucunda istediğini elde etmiştir. Mehmet Ali Paşa, 1841 imtiyazı elde ettikten sonra, 1848’e kadar Mısır Eyaletini yönetmeye devam etmiştir. Bu süreçten sonra Mehmet Ali artık Osmanlıyla kapışmayı değil de arayışını düzeltmeye daha sıcak ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Fakat artık Mehmet Ali’nin zenginleştirdiği, Mısır Eyaleti gün geçtikçe itibar kaybetmeye başlamıştır. Avrupalı devletlerin de bu geçen sürede, Mısır içerisindeki ticaret faaliyetlerinde olumsuz etkisi söz konusudur. 1848 yılından sonraki süreçte Mehmet Ali’nin ilerleyen yaşından dolayı akli melekelerindeki olumsuzluklar görülmeye başladığı için (Karal, 2003:15) paşanın sağlığı için çeşitli şehirlerde hava değişiklikleri sağlanmıştır. Lakin bu hava değişimleri de paşanın ilerleyen yaşına ve gelen ömrünün son demlerine iyi gelmiş gözükmemektedir. Artık paşa ömrünün son anlarını kendi evinde geçirmeye mahkûm olmuştur. Paşanın bu son anlarından sonra, Mısır valiliğine 1848’de oğlu İbrahim Paşa gelmiştir. Yaşlanan Mehmet Ali’nin, saltanat uğruna Mısır Eyaleti, kırk üç yılını vermiş olsa da bu mücadelesinin meyvesini almıştır. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, 2 Ağustos 1849 tarihinde, İskenderiye’de ölmeden önce kendinin inşa ettirmiş olduğu, Kahire Kalesi’nin içerisinde (Kutluoğlu, 2000:64) bulunan Yeni Cami’ye defnedilmiştir. İbrahim Paşa Osmanlı Devleti ile geçen zorlu süreçlerinin ardından, vali konumuna ulaşsa da henüz valiliğinin tadını alamayacaktır. İbrahim Paşa da hasta sorunları yaşamaktadır. İbrahim Paşa’nın yerine sağlık durumundan dolayı, kardeşi Tosun Paşa’nın oğlu, Abbas Hilmi Paşa geçmiştir. Mehmet Ali Paşa’nın ölümünün ardından, 1863’e kadar geçen sürece İsmail Paşa vali oluncaya kadar bir ‘geçiş dönemi’ yaşanmış, bu süreç zarfında Mısır’ın statüsünde herhangi bir değişiklik gerçekleştirilememiştir. Mısır Eyaletinin bu geçiş döneminde Mısır’ın alt yapı çalışmalarına hız verilmiş, lakin bu dönem ekonomik yönden çalkantılı bir süreç olarak geçirilmiştir. Mısır Eyaleti için 1860’larda özerkleşme sürecinin de başladığı bir dönem olmuştur. 1867 yıllarında ise Mısır Eyaleti’nin imtiyazlı yapısından sıyrılıp, özerk bir yapıya doğru ilerlediği gözlemlenmiştir. 1867 ve 1873 yılları içerisinde ise Mısır’ın özerkleşme yolunda ilerlediği ve Osmanlı’yla bağlarının git gide zayıfladığı bir

⁴ Sadâret-i uzma: Yüce sadrazamlık mevki

⁵ Salyane:(Osmanlı maliyesinde ve taşra teşkilâtında yıllık maaş ödemelerini, vergileri toplu bir rakam üzerinden tespit edilen ve buna göre toplanan eyaletler)

⁶ Mümtaze: Seçilmiş, seçkin. Ayrı tutulmuş, üstün tutulmuş

duruma girdiği görülmektedir. 1869 yıllarında Kızıldeniz ve Akdeniz'i birleştiren Süveyş Kanalı'nın açılması Mısır ve Akdeniz ticaretinin önemini daha da arttırmış bulunmaktadır. İngilizlerin, 1878 Berlin Konferansı sırasında Osmanlı'yı desteklemesi sonucu Kıbrıs'ın yönetimine sahip olmaları ilerleyen süreçte, Süveyş Kanalı'nın ticaretine hâkim olmaya başlamalarına sebep olmuştur. Öncelikle beri Mısır'da gözü olan İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgal ettiği görülmüştür. Mısır'ın, İngilizler tarafından işgal edilmesi Osmanlı açısından hiç olumlu bir durum olmasa da 1885'de bu işgali Osmanlı kabul etmek durumunda kalmışlardır. II. Mahmut'un ve Mehmet Ali Paşa'nın ömürleri boyunca canları pahasına mücadele ettikleri, Mısır Eyaleti artık İngiliz himayesine girmiş bulunmaktadır.

SONUÇ

Mısır coğrafyası, tarih boyunca birçok medeniyetin elde etmek isteyerek uğruna çeşitli savaflara giriştiği bir coğrafya olmuştur. Mısır coğrafyasının verimliliği ve stratejik konumu gereği tek başına burada hükümlanlık kurmak isteyen birçok topluluk bu coğrafyanın getirilerine kanarak bu coğrafyayı yerleşim merkezi haline getirmiştir. 1517 yılına baktığımızda, bu coğrafya Osmanlı Devleti'nin eline geçmiş ve Osmanlı sultanı, Yavuz Sultan Selim'in, yaptığı Ridaniye seferi sonucunda ise bu eyalet Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı Devleti, bu süreçten sonraki dönemlerde, Fransız İhtilali'nin yaydığı Milliyetçilik, Ulusçuluk gibi fikir akımlarının etkilerini üzerinden atmaya çabalarken, çeşitli isyan ve başkaldırı ile uğraşırken kendi valisinin ayaklanmasıyla karşılaşmıştır. Bu ayaklanma, sonucunda Osmanlı'nın kendisini yenileme süreci çok büyük bir darbe olan Mısır sorunuyla sarsılmıştır. Mısır meselesi Osmanlı Mısır arasında kalmayarak yabancılarında katıldığı ve bu durum Mısır sorununun da ötesinde bir hal alarak, Şark Sorununun ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Mısır Eyaleti üzerinde gözü olan Fransa İngiltere gibi devletlerin eyalet üzerindeki hükümlanlık mücadelesi her geçen gün daha da alevlenmiştir. Osmanlı'nın, Mısır sancağına, Fransız kuvvetleri 1798 yılında çıkarma yapmaya başlayınca, Fransız kuvvetlerine karşı koymaya hazırlanan, ordu içerisinde ileride modern Mısırın kurucusu olacak olan Kavalalı Mehmet Ali'de Fransa'ya karşı koyma için gitmiş ve tarih sahnesinde artık Kavalalı dönemi görülmeye başlanmıştır. 1805 yılında vali olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mısır Eyaleti içerisinde ayak bağı olabilecek bütün yerel güçleri ortadan kaldırmış, bağımsız bir şekilde Mısır'da tek başına bir yönetim sağlamayı başarmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın zekası, hırsı ve azmi sonucunda Mısır Eyaleti ekonomin ve askerliğin zirvesine ulaştığı bir çağ yaşamaya başlamıştır. Geçen bu süreç içerisinde, Osmanlıya karşı isyan hareketlerinde, Osmanlıya destek verse de ilerleyen süreçlerde, Osmanlıyla bağımsızlık mücadelesi içerisinde girerek, Osmanlı-Mısır sorununu dış sorun haline getirerek, birçok mücadeleden sonra hükümlanlık yolunda kendi soyundan gelen Kavalalılar hanedanlığı tarafından yönetilecek olan, Mısır Eyaleti imtiyaz fermanını elde ederek, Mısır eyaleti için iç işlerinde serbest dış işlerinde, Osmanlı devletine bağlı bir Hıdivliğini kurmuştur. Mısır hıdivliği mücadelesinde ilerleyen yaşı dolayısıyla yorgun düşmüş olsa da kendinden sonra sülalesine büyük ve güzel bir miras olan Mısır valiliğini bırakmıştır. Mısır Hıdivliği ve Kavalalı hanedanının yönetimi, İngiltere'nin Mısır'a sahip olmasına kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (1940). *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, (XVIII. Ve XIX. asırlarda), İstanbul: Maarif
- Altundağ, Ş. (1943). Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüt. *A.Ü.D.T.C. Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 33-40.
- Armaoğlu, F. (1999). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Bağçeci, Y. (2014). İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babalı İlişkileri (1841-1849), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (32), 219-231.
- BOA. İ. MTZ. (05), Dosya no: 9, Gömlek no: 221, 9 Ramazan 1257. (25 Ekim 1841).

- Bilindir, S. (2012). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanının şark meselesindeki yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kilis.
- Bostan, İ. (2006). *Navarin*. DİA, 32, 441-443.
- Çadircı, M. (2013). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çetin, A. (1998). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır valiliği*. İstanbul: Özel Baskı Yayınları.
- Develioğlu, F. (1995). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eren, E. (2008). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir.
- Fahmy, K. (2010). *Paşanın Adamları Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*. (Çev. Deniz Zara kolu). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fuad, A. *Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa*, T.T.E.M. No: 19, (66).
- Hammer, J. V. (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.IX, İstanbul: Gündoğdu Matbaası.
- Hornung, E. (2004). *Mısır Tarihi*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İnalçık, H. Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler, *Belleten*, c. 28, no. 112, ss.623-690.
- İnan, A. (1992). *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*. Ankara: TTK Yayınları.
- Karal, E.Z. (1995). *Osmanlı Tarihi*. V. Ankara: TTK Yayınları.
- Karpat, K. H. (2011). *Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım*, Mustafa Armağan (Haz.), Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 199-223.
- Karpat, K. H. (2006). *Osmanlı 'da Değişim, Modernleşme Ve Uluslaşma*. Ankara.
- Kaynar, R. (1991). *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*. Ankara: TTK Yayınları.
- Keha, M. (2016). Mehmet Ali Paşa İsyanı Sırasında Mısır'ın Siyasi Durumuyla İlgili Sultan Abdülmecid'e Sunulan Bir Layiha. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 1415-1434.
- Kutluoğlu, M.H. (2002). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa*. DİA, 25, 62-65.
- Ortaylı, İ. (2009), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özer, Y.Z. (1987). *Mısır Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Özkaya-Özer, S. *Osmanlı İdaresinde Mısır (1839-1882)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Elâzığ: 2007.
- Özkoç, Ö. (2013). *İmparatorluk iktidarının sınırında Osmanlı Mısır: Mehmet Ali Paşa döneminden hıdivliğe*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara.
- Sander. O. (1989). *Siyasi Tarih. İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Sinoue, G. (1999). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Son Firavun*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu. İstanbul: Doğan Kitapçılık
- Uçarol, R. (1982). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H (1984). Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa Kuvvetleri Tarafından Saruhan, Aydın ve İzmir'in İşgaline Dair Vesikalar, *Belleten*, C. XXXXVII, S.185, Ankara:Türk Tarih Kurumu. s.1-29.